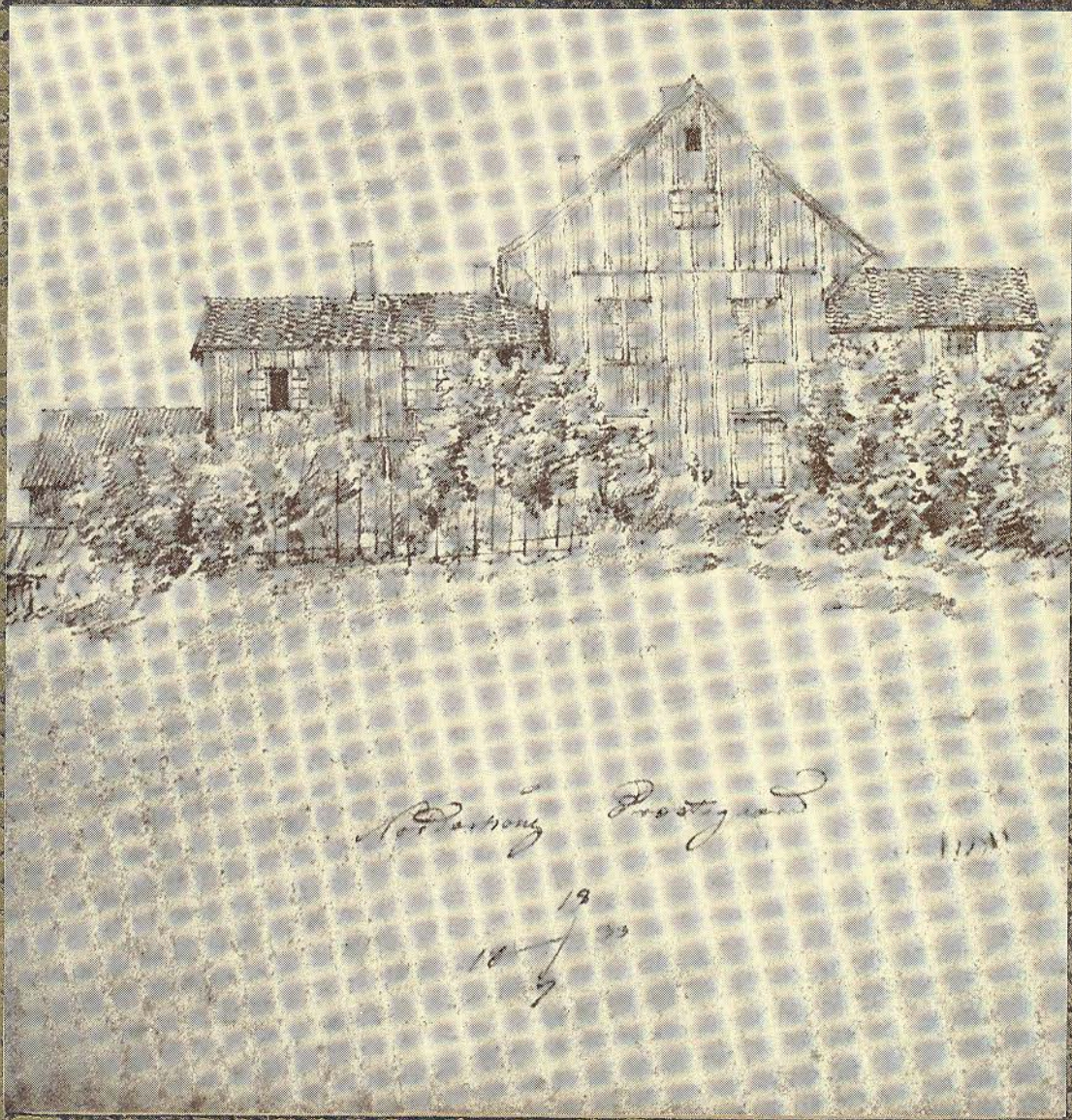

RINGERIKE

Atkinson Postcard

1171

18
10/23

RVK

Grand Vibe - 30

Denne siden er uten innhold

RINGERIKE

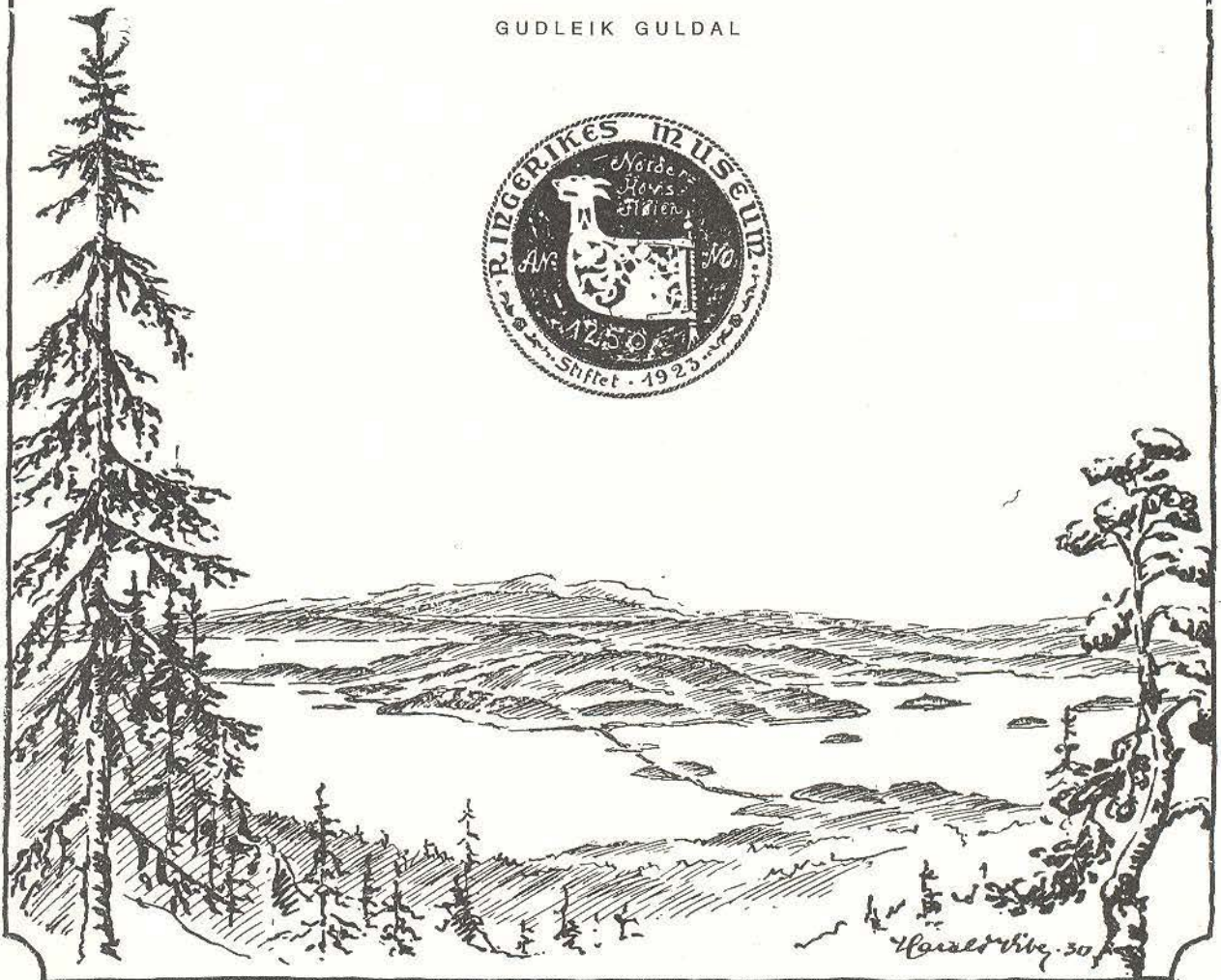
1973 - 1974

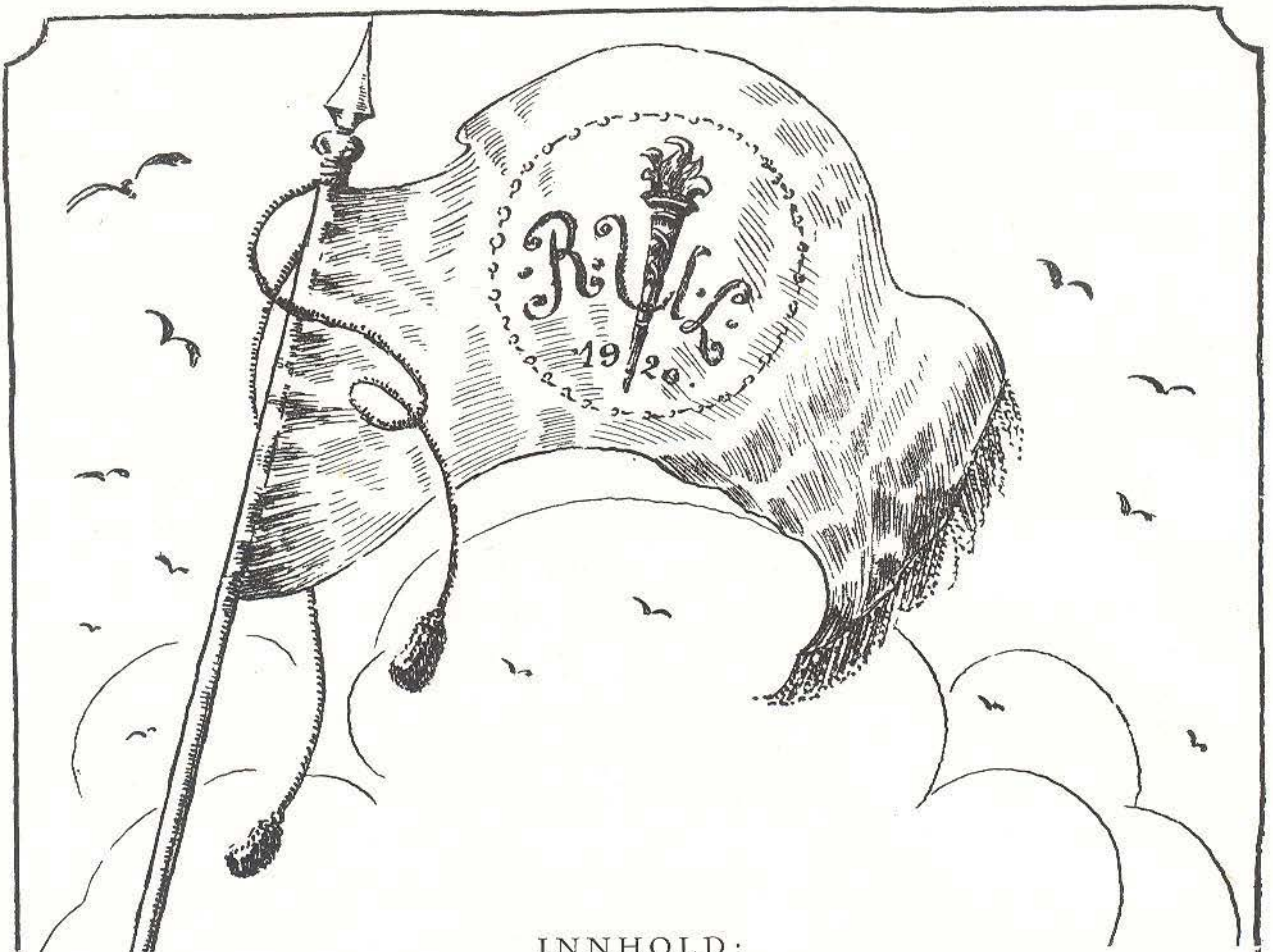
UTGITT AV

RINGERIKES UNGDOMSLAG
OG RINGERIKES MUSEUM

VED

ELLEN HALS
GUDLEIK GULDAL

INNHold:

	Side
<i>Arne B. Bang: Ringerikes Museum 50 år</i>	3
<i>Thor Niels Larsen: Prolog</i>	7
<i>Hallvard Løyland: VE - Veien - Bråtan</i>	8
<i>Einar Heimås Dokken: Bergsundgårdene i Ådalen</i>	13
<i>Jacob Breda Bull: Gammelhaugen</i>	19
<i>Dagmar Line Tveito: Fra en tur paa Krokkleiven —</i>	
Ringerike 1905	25
<i>Torbjørn Slåtto: Hva våre gårdsnavn kan fortelle</i>	26
<i>Sigv. Mjør: Utvandringshistorie fra Ringerike</i>	30
<i>T. Bergsund: Værkvisten</i>	32

Forsidebildet: Tegning av Norderhov Prestegård 1833.

RINGERIKES MUSEUM 50 ÅR

1923—1973

Av Arne B. Bang

I. PROLOG

*Den dag kan gry
då alt vårt Guld ej räcker
at forma Bilden
af den svundna Tid.*

*Från Fäder er det kommit
til Söner skal det gå
så långt som unga Hjärtan
ännu i Norden slå.*

Det er vel ikke mulig å formulere tankene bak museumsvirksomheten klarere eller mere konsist enn det er gjort på søylene utenfor Nordiska Museet i Stockholm. Ordene hadde gyldighet for den foregangs mannen som formet dem, og de har gyldighet for alle som har fulgt etter.

II. DET FØRSTE TI-ÅR

På Ringerike gikk det sent. Det var vel ingen som egentlig følte seg kallet, og som så ofte ellers var det også denne gangen en innflytter som kjente distriktets plass i norsk historie fra de tidligste tider til nutiden, og som var begeistret for det han møtte her, som tok initiativet til reising av det minnesmerke over de forgagne slekter, som et museum er. Mannen var H. I. Hammer, bestyrer ved Ringerike Høiere Skole i Hønefoss, av slekt som også i tidligere tider hadde vært knyttet til distriktet, men dengangen som kirkens tjenere. I 1923 var hans forberedelser kommet så langt at Ringerikes Museum kunne konstitueres på et møte i Hønefoss Håndverkerforenings lokaler den 1. september. Han var naturligvis den selvskrevne formann i styret, og 23 av distriktets gode kvinner og menn gikk inn i styre og råd etter de vedtekter som forelå, og som ble godkjent av de fremmøtte.

Det var alt samlet inn endel gjenstander for i den første styreprotokollen står anmerket at det som var innkommet skulle foreløpig plasseres på loftet i Ringerike Høiere Skoles bygning. Man regnet sikkert med at lagringstiden ikke ville bli lang, for plass for museet ville man straks gå i gang

med å finne. Komite ble nedsatt på samme møte. Det fremkom en rekke forslag, men økonomien var ikke så lett å ordne og meningene syntes etter protokollen å dømme å ha vært mange og delte.

I 1925 ble det helt klart at de økonomiske forhold ikke tillot hverken innkjøp av tomt eller av bygning. Noe resignert er derfor innført i protokollen at det måtte undersøkes om man kunne finne et midlertidig sted for anbringelse av samlingene. I 1926 hadde tomtekomiteen oppgitt å arbeide med saken. Et senere fremstøt i forbindelse med Stavhella førte ikke frem. I 1929 sies lakonisk at intet var gjort i det hele, og i 1931 er endel av stifterne gått trett. Det ble valgt inn nye styremedlemmer. Kraftverksjef Oskar Mørk ble styrets nye formann.

Nu ble museets samlinger delvis trukket frem i lyset fordi museet fikk stillet endel av maskinhallen i Hønefoss og Norderhov Kraftverk til disposisjon. Utstillingen vakte atskillig oppmerksomhet i distriktet, og bidro betydelig til å øke interessen for museet. I 1932 var stillingen såpass konsolidert at museet gikk inn som medlem i Norske Museers Landsforbund. Men økonomien var fortsatt vanskelig.

III. ÅRENE 1933—1951

I 1933 ble det valgt ny styreformann etter at Mørk hadde bedt om avløsning. Lærer Anders Viljugrein ble hans etterfølger og dermed begynte en periode som varte til 1951, eller i 18 år. Det var vanskelige tider og det var ikke langt skinnfellen rakk. Det viste seg imidlertid at det gamle ord om at «når nøden er størst er hjelpen nærmest», også holdt stikk i museets historie. Direktør Olav Hals og fru Ellen Hals, som var medlemmer i museet, hjalp i 1933 juleheftet «Ringerike», som var kom-

met ut siden 1922 til å fortsette, men slik at heftet heretter skulle være et organ også for Ringerikes Museum ved siden av å være organ for den opprinnelige stifter, Ringerikes Ungdomslag. Fru Ellen Hals gikk inn som medredaktør i heftet, og samarbeidet mellom museet og ungdomslaget har siden pågått.

I 1934 ble Ellen Hals medlem av styret i museet, og samme år skjenket hun museet sin eiendom «Blommeseter». Naboeiendommen var også til salgs og ville sammen med Blommeseter ha kunnet danne en brukbar enhet som museums plass. Imidlertid klarte ikke en nedsatt komite å få brakt kjøpet av naboeiendommen i havn, og dermed var tomtespørsmålet fortsatt aktuelt. Blommeseter ble straks tatt i bruk som utstillingssted og oppbevaringssenter for museets eiendeler. Ordningen reddet faktisk talt museet.

På denne tiden begynte også museets økonomi å bedre seg. Fra agronom Svenn Engers bo kom et legat på kr. 5.000,— ifølge testamentet. Med Ringerikes Sparebank fikk man en avtale om avbetaling av gjeld gjennom gaver fra banken. Det ble plass for nytt initiativ. Direktør Hals tok opp arbeidet med å få samlet deler av Norderhov kirkes gamle prekestol fra 1582, som dels var på Norsk Folkemuseums hender, dels på lokale hender. Med Kirke- og Undervisningsdepartementet ble det konferert om en restaureringsplan. Departementet var enig, og fra museets side ble det foreslått nedsatt en komite med representanter fra menighetsråd, formannskap og museet. En slik komite ble også nedsatt med fru Hals som medlem for museet. Arbeidet ble senere overtatt av de offentlige myndigheter etter at restaureringsspørsmålet hadde utvidet seg til å gjelde hele Norderhov kirke.

I slutten av 1930-årene fikk museet som testamenterisk gave fra Marie Moe en rekke gjenstander som hadde tilhørt biskop Jørgen Moe. Museet nedsatte i 1938 en tomannskomite (Egil Berg og Oskar Mørk) til å forhandle med Kirke- og Undervisningsdepartementet om avståelse av Norderhov gamle prestegård og Munkestuen til museet. Det var på det rene at ny prestegård trengtes i Norderhov. Saken stoppet imidlertid opp, dels på grunn av planer om småbrukerskole på prestegården, dels på grunn av at Riksantikvarens kontor dengang mente at prestegården fortsatt burde «tjene det levende liv».

Krigens år ble naturligvis stille også for museet, men de årlige generalforsamlinger med beretning, regnskaper og valg ble hvert år avholdt, men heller

ikke mer. I 1946 var det litt liv igjen. På årsmøtet tok Arne B. Bang opp spørsmålet om ikke museet burde gå inn for dannelse av et historielag på Ringerike. Det ble nedsatt en komite og innstillingen ble behandlet i 1947. Man fant det best å vente, men visse forberedelser skulle foretas i mellomtiden.

I 1947 hadde tanken om å samle minner fra Hjemmestyrketiden på skogen tatt form. Det var fra styremedlem Oddvar Grønliens side tatt opp med museet om ikke dette kunne påta seg oppgaven, men tiden var ennå ikke moden.

Museets 25-års jubileum i 1948 ble feiret med en tilstelning på Blommeseter, hvor bl.a. Hauk Aabel opptrådte og hvor publikum var godt representert. Det var jo gått relativt stille for seg i disse 25 år, men de neste kom til å medføre en rekke endringer i forholdene for Ringerikes Museum.

IV. ÅRENE 1951—1973

I 1951 ble Arne B. Bang, som hadde vært medlem av styret siden 1946, valgt til styreformann etter Anders Viljugrein som frasa seg gjenvalg etter å ha stått i 18 år som formann. Det viktigste spørsmål for museet var fremdeles tomtespørsmålet. — Det ble nedsatt en ny komite til å arbeide med saken, og komiteen avga innstilling om at arbeidet fra museets side fortsatt burde konsentreres om å få et område innenfor eiendommen Norderhov prestegård. Når det gjaldt selve prestegården og Munkestuen brakte formannen på det rene ved henvendelse til prost, Oluf L. Jenssen, at et eventuelt tidspunkt til å ta saken om overtagelse opp på igjen, måtte være ved neste presteskifte. I styret var man da enige om også å forhandle videre om å få overlatt naboeiendommen til Blommeseter, som er bysgelogs under Norderhov prestegård. Fra Hønefossinteresserte ble Srhjongslunden brakt frem som alternativ.

Penger var det behov for, og formannen foresto i en rekke år et St.Hans-uke arrangement i Schjongslunden, som til slutt brakte inn et fond på kr. 50.000,—. I 1953 ble Ringerike Historielag stiftet med Bang som formann etter at Ringerikskommunene ved ordfører C. S. Bentzen var gått inn for saken. Det ble imidlertid ikke mulig for disse å stille midler til disposisjon for videre arbeid, og historielaget fikk derfor status som en gren av museets virksomhet inntil nye interessenter kunne finnes. Det ble intet resultat av arbeidet for å erverve Blommeseters naboeiendom. I mellomtiden kom det fra Hole anmodning om å se på forholdene i Ruudsåsen for å finne et passe sted. Tanken gikk imidlertid

stadig tilbake til Norderhov prestegård, og i 1958 syntes tiden å være inne. Museet tok opp forhandlinger med Kirke- og Undervisningsdepartementet som satte opp forslag til ny prestegård for Norderhov på statsbudsjettet og fikk dette vedtatt. Forhandlingene med museet syntes dermed å gå i orden, men Departementet fikk nu betenkeligheter fordi det anså museet for en finansielt for svak forhandlingspartner. Norderhov kommune ble derfor brakt inn i bildet. Forhandlingene resulterte i en avtale mellom Departementet og kommunen om overdragelse til kommunen av ca. 5 da tomt med påstående bygninger (prestegården og Munkestuen). Det ble videre sluttet en stort sett likelydende avtale mellom kommunen og museet, hvorefter museet påtok seg de forpliktelser kommunen hadde bundet seg til overfor Departementet angående f.eks. vedlikehold, mot at museet fikk råderett over eiendommen. Den 2. februar 1960 var hele saken brakt i orden.

Et særdeles gledelig trekk i bildet var også at Ringerikes Sparebank, som tidligere hadde avskrevet sin førkrigsfordring på museet, nå i tillegg på grunn av sitt 125-års jubileum bevilget kr. 50.000,— som gave til museet for dekning av utgifter i forbindelse med innflytting i Norderhov gamle prestegård. Beløpet er med påløpende renter i sin helhet anvendt etter bidragsyterens ønske.

Prestegården ble formelt overlatt museet 2. april 1960. Menighetsrådet har visse rettigheter angående benyttelse av Svenskestuen. Avtale om dette ble avsluttet 31. oktober 1960, og denne gjelder til menigheten får sitt eget menighetshus. Museet i Norderhov gamle prestegård ble offisielt åpnet 8. mai 1961 under stor tilslutning fra myndigheter og interesserte. Det viste seg at arbeidet med å samle gamle saker og ting, ikke minst i rektor Hammers formannstid, hadde brakt inn så meget at den gamle prestegården og Munkestuen ble på det nærmeste fylt. Etter åpningen har museet fått status som distriktsmuseum i det offentlige museumsopplegg. Det sorterer under Drammens Museum, som er fylkesmuseum i Buskerud. Museet får etter denne ordning et fast årlig tilskudd fra Buskerud fylke og fra Ringerike kommune.

Et arbeide med å gjøre Ringerikskommunene mere interessert i det kulturarbeidet museet utfører, ble tatt opp i 1963. En femmannsnemnd med en representant fra hver kommune ble nedsatt. Museet inviterte alle med på tur til naboområdet for å vise frem hvorledes disse hadde innrettet seg. Distriktsmuseet i Hallingdal, i Valdres og på Hadeland ble

besøkt. Ringerike kommune har etter sammenslutningen av de fem gamle kommuner ennå ikke tatt standpunkt til om man skal gå like sterkt inn for museumsaken som man har gjort hos naboene.

I 1963 var tiden inne for Hjemmestyrkemuseet. Det var avdelingen fra Krokskogen som løste saken. Den fikk til disposisjon tre rom i 2. etasje i vestfløyen til Norderhov gamle prestegård hvor man fra før hadde kulehullene og minnene fra 1716 om Anna Colbjørnsdatter i Svenskestuen. Tilveksten til museet var meget velkommen, og gleden ble ikke mindre ved at de som skaffet tingene, deriblant en skogscelle, selv ville forme organisasjonen Hjemmestyrkemuseets venner, som ville støtte opp under spesielt denne delen av Ringerikes Museum. Hjemmestyrkemuseets venner har utført et stort arbeid med innsamling, ordning av samlingene, og medlemmene har stått til disposisjon ved omvisning og forklaring av det utstilte for publikum når dette ville ha informasjon. Hjemmestyrkemuseet trenger nå ytterligere et rom, og skal få dette til disposisjon straks Ringerikes Museum får seg overlatt det gamle stabburet på Norderhov prestegård. Det forhandles med de lokale myndigheter om dette. Blir man enige her, avgjøres saken av Kirke- og Undervisningsdepartementet. Forutsetningen for at Ringerikes Museum skal få overta det gamle stabbur er at prest og forpakter får et nytt stabbur. Det forhandles med Ringerike kommune om dette.

I styremøtet høsten 1963 brakte fru Anette Jørstad frem spørsmålet om museet kunne være interessert i å overta driften av Riddergården i Hønefoss. Eiendommen var skjenket Hønefoss kommune av 3 brødre Ridder. Fru Jørstad fikk bekreftende svar fra de øvrige styremedlemmer, og i 1965 kom anmodningen fra Ringerike kommune til museet om å overta forvaltningen av Riddergården. Museet erklærte seg villig og forhandlingene begynte. Man fant på begge sider at det var rimelig at museets styre i så fall skulle tiltredes med et par representanter fra kommunen. Nye vedteker for museet ble utformet. Den gamle rådsordning ble opphevet, og ledelsen av museet ligger nå direkte under styret. For ikke å belaste dette for meget er det oppnevnt et arbeidsutvalg til å ta seg av den vanlige drift. Vedtektene er godkjent av Ringerike kommune og gjelder fra generalforsamlingen 9. mai 1966. Avtalen med Ringerike kommune om Riddergården ble sluttet den 12. august 1966. Forutsetningen for avtalen er at de nødvendige beløp til vedlikehold blir bevilget av kommunen. Til arbeidet med restaurering av husene søkte museet Norsk Kultur-

fond om kr. 40.000,—. Uthusene var delvis falt ned. Bevilgningen ble gitt samtidig med tilsvarende bevilgninger fra Ringerike kommune, som også senere har spedd på. Husene er brakt i orden i tiden frem til og med 1970. Riddergården blir nå fremvist som museum på vanlig måte. Dessuten støttes foreningslivet i Hønefoss og omegn ved at lokalene leies ut til sammenkomster og møter med anledning til bruk av kjøkkenet. Dette har vist seg å være et populært tiltak. I alt er det medgått ca. kr. 160.000,— til restaureringsarbeidene på Riddergården. I tillegg til de nevnte kr. 40.000,— fra Norsk Kulturfond har private bidratt med ca. kr. 10.000. Resen er bevilget av Ringerike kommune.

Istandsettelsen av Norderhov gamle prestegård har også vært et tiltak. Arbeidet ble først konsentrert om å få taket i orden og få malt utvendig. Vannledningen måtte omlegges. Senere er man gått på med oppussing av de enkelte rom, og har hittil rukket å restaurere Svenskestuen, Hvervensalen over denne, gangen i første og i annen etasje og begge Moe-minne-rommene i annen etasje.

Arbeidet på Riddergården og på Norderhov gamle prestegård er utført i samarbeide med Riksantikvaren og hans folk. Det blir ikke gjort én ting uten at det er konferert på forhånd, det gjelder så vel styret som farger. Publikums reaksjon viser at Riksantikvarens forslag har vært meget vellykkete.

Arbeidene ved Norderhov gamle prestegård kunne ikke ha vært gjennomført uten den finansielle hjelp som museet har fått gjennom gaver. Museet er og har alltid vært takknemlig både for små og større gaver. Plasshensynet gjør at bare de største kan nevnes her:

1934 Ellen Hals, gitt	Blommeseter
1936 Svern Engers legat	kr. 5.000,—
1938 Ole Waagaard Tandbergs legat	» 10.000,—
1958 Ringerikes Sparebanks fond	» 50.000,—
1960 Ringerikesukas fond	» 50.000,—
1970 Truls Rogneruds legat	» 2.500,—
1972 Aagot Rynnings legat	» 10.000,—

Styret har disponert forsiktig, men det er vel riktig å konstatere at museet i det alt vesentlige er i god stand. Det melder seg naturligvis stadig nye vedlikeholdsarbeider, men museets finansielle forhold er slik at man kan se optimistisk på mulighetene for å få gjennomført de nødvendige arbeider

etter hvert som de melder seg. Det som er tilbake av fonds er av giverne i det vesentlige forutsatt brukt til anskaffelse av gamle hus eller innkjøp av ting som museets styre mener bør anskaffes. De gjenstander som kommer til museet blir registrert etter hvert som de kommer inn. Man har egen registreringskomite. Antall gjenstander dreier seg om ca. 3000. Det kommer stadig inn nye ting, noe som viser at museet har fått en fast plass i Ringerikes befolknings bevissthet. Besøket ved museet er steget fra ca. 1000 pr. år på Blommeseter til over 6000 siste år (1972).

På samme måte som museets oppbygning med hus og gjenstander skyldes en mengde interesserte, skyldes arbeidet med å få hele museet i gang og i drift og dessuten de fremtidsrettede planer man har, at man i styret for museet i alle år har hatt interesserte deltagere. En del er nevnt i beretningen foran, således styreforemennene i de forløpende 50 år. Av de navn som er nevnt er det særlig 3 som nevnes nå igjen, og som spesielt skyldes takk for sin innsats, nemlig:

Rektor H. I. Hammer, æresmedlem fra 28.3.1935.

Frøken Marie Moe, æresmedlem fra 31.3.1937.

Fru Ellen Hals, æresmedlem fra 29.3.1939.

Fru Hals har, etter at hun gikk av som ordinært styremedlem 28. mai 1971, fått spesielt æresmedlemskap i styret og innkalles til alle dets møter.

V. EPILOG

Det sies at middagshøyden i et alminnelig liv vil være årene omkring de 50. Det kan vel sies at Ringerikes Museums utviklingskurve i de første 50 år har fulgt den samme retning som det vanlige liv, men fra nå av må det kunne forutsettes at sammenligningen ikke vil holde. Museet går inn i sitt 2. femtiår med gode bygninger og samlinger. Økonomien er tilfredsstillende og sist men ikke minst: Vennene er mange og hos dem finnes hjelpsomhet og man kan si offervilje. Det vil trenge i årene som kommer, for det skal føres videre det verket som egentlig bare er en begynnelse.

Man ser det klart hvis man tenker historisk på Ringerike, og mener at museet bør gjengi hva distriktet har vært igjennom og hva det er i dag, ved å forsøke å dekke geologi, arkeologi, historie og naturfag for å gi et bilde av menneskene og deres liv i dette distrikt fra de tidligste tider til nu.

PROLOG

Ringerikes Museum 50 år

1. september 1973

Verd det er å ville verne
fedres arv for nye slekter,
alt det flittig hånd har laget,
alt det frodig ånd har skapt.
Det å skulde konservere
fødtes i en Sandvigs tanke,
ikke bare reevolterte
men gi akt på fundamentet.

Ringerike er fra fordom
Norges hjerte, hvorfra strømmet
kraft igjennom hundrer sekler,
hvor vi tror at vinlandsferden
førte ut til nye kyster.
Det forteller Hønenstenen.

Her har Halvdan Svarte levet,
edel sønn av ynglingætten.
Han sitt eget rike samlet
og de første landets lover
gav han på Eidsivating.
Måtte bare Halvdanshaugen
bli et merkested for folket
for et evig kongerike.
Verdig ære kan det vises
om det reises ham en bauta.

Her har Norges helgenkonge
lekt som barn ved fjordens strender
Kirken viet Hellig Olav
kneiser ennu stolt på Bønsnes.
Og ved Stein står i ruiner
kirken som han kanskje bygget.
Her gikk pilgrimsferder over
sjø og land til Nidaros.

År for år har våre ekrer
båret korn til landets føde.
Skogene gav nyttig virke.
Sager kvén ved Hønenfossen.

Men det kom og ufredstider
da en Anna Colbjørnsdatter
i den ånd som hendes brødre
nedpå gamle Fredriks Hald
heller brente hele byen
enn den kom til fall,
møtte svensken med sin vilje.

Kvindelist kan ingen knekke
og med mannsmot kan den tevle.
En av folket må her nevnes
og hans navn det er Pål Putten.
Ennu finnes her i vegger
spor av fyrte svenske kuler.
Men de gamle tømmerstokker
samlet på så mange ting.
De har lyttet til så meget —
til når hyppig skoggangsmannen
Asbjørnsen besøkte vennen
dikterpresten Jørgen Moe.

Ved en toddy utpå kvelden
våknet atter eventyret
godt bevart fra slekt til slekt.
Tro de gode herrer knegget
over kjerringa mot strømmen
der de manet troll og hulder
frem fra sagn og eventyr.
Jørgen Moe så skogen lysne.
Han gav hjemstedsgleden ord,
glemte ikke barneleken
med Beate og med Viggo,
heller ikke dem som godtfolk
fant var uvetsfolk å regne.

All den dåd som her er øvet,
alt det flittig hånd har laget,
alt det frodig ånd har skapt
måtte engang kunne samles
så den nye slekt fikk se det.
Men til det en Hammer trengtes
for å slå et vektig slag.
Et museum skulde lages,
fart det blev i hele saken.
Ut fra loft og bur og kjeller
gikk en strøm av gamle ting
for å samles på et loft
til man fandt en bedre plass.
Og det fandt man da omsider
da vår alles Ellen Hals
gav et fristed: Blommeseter.
Mere kraft fikk så museet,
ved sin formann Oskar Mørk.

Siden fikk det spede treet
nok en gren, en Viljugrein.

Og det spirte og det vokste,
barnet vilde ut av redet.
Endelig så sa det *Bang!*
Arne B. tok over roret
og har styrt til denne dag
gjennom mange trange farvann,
men som kjent: Hans jobb er vann!
Selvom han har andre kilder.
Og en dag det blev en buferd
seterferd helt frem til gards.
I den gamle prestegården
her ved Njardarhovets kirke,
med så rike, stolte minder
kan museet by til fest.
Her kan svenskestuens vegger
tale sitt om det som hendte.
Her kan alle på kontoret
møte presten med sitt ærend.
Hvervensalen kan gi inntrykk
av den stil de gamle odlet.
Her kan hvermann se de forhold
der man delte seng og bord.
Vil man vite litt om stoffet
som vår egen egn er bygd på
vil en geologisk samling
gi et svar som er berømt.

Vegger prydes av ikoner.
Fra Hans Ødegaard var gaven.
Nordeuropa har ei maken.
Og i Riddergårdens stuer
kan man nyte fordums stemning.
Vil vi også mindes krigen
med en femårs okkupering,
da vil hytta som de bygget
langt til skogs hvor ingen fant dem
bære vidnesbyrd om dette
at vårt land, vår arv skal vernes.

Femti år er nu museet
og vi samlet er til fest.
Utenfor står pent på tråkken
Blomster-Ole med bukett.
Enda en: Hans grenader
presenterer nu gevær!

Klekken, 1. september 1973.

Thor Niels Larsen

VE - VEIEN - BRÅTAN

Av Hallvard Løyland

Mange ting talar for at Heradsbygda er ei av dei eldste grendene på Ringerike med Ve som midtpunkt. For dei som først slo seg ned her før Kristi tid, måtte det vere litt av ein ønskeplass så høgt og fritt som Ve låg i ein tørr og sørvendt solbakke. I skogane rundt i kring var det mykje vilt, og det var ikkje langt å gå til Sokna og Ådalselva som hadde mengder av fisk. Veiding og fiske hadde vore viktigaste levevegen før, men som bufaste folk ville rabben med Ve og Vessal by på tryggare levevilkår. Der var det lett å få til å gro og vekse, for vassjuk jord rådde dei ikkje med dei primitive reidskapane dei hadde, og dei kjende ikkje til kunsten å grøfte.

Det var ein ætteflokk som kom vandrane dit og slo seg ned. Ættefaren var både den religiøse og verdslege høvdingen. Av den grunn var all makt samla på Ve den første tida og ikkje på Veien som ein har lett for å tru. Namna Ve og Vessal er eldre namn enn Veien. Forklaringa til Vessal er Ve's sal, salen til Ve dvs. bustaden for ætteflokken, og kanskje også for buskapan i den eine enden av huset. Veien hadde frå først av forma Veigvin, sett saman av Veig og vin. Ei naturleg eng der det var godt beite, kalla dei i den tid for vin. Det svara så omlag til det vi i våre dagar kallar kulturbeite. Veigvin måtte såleis høyre til ein annan gard, og det måtte vere Ve. Veig har så kome til sidan då beitet — sletta — vart gravplass.

Lærde språkmenn veit at ve og veig har kome av same rot og tyder heilag, heilagdom, heim. Ein må difor tru at garden fekk namnet Veigvin — den heilage enga — då det vart gravplass.

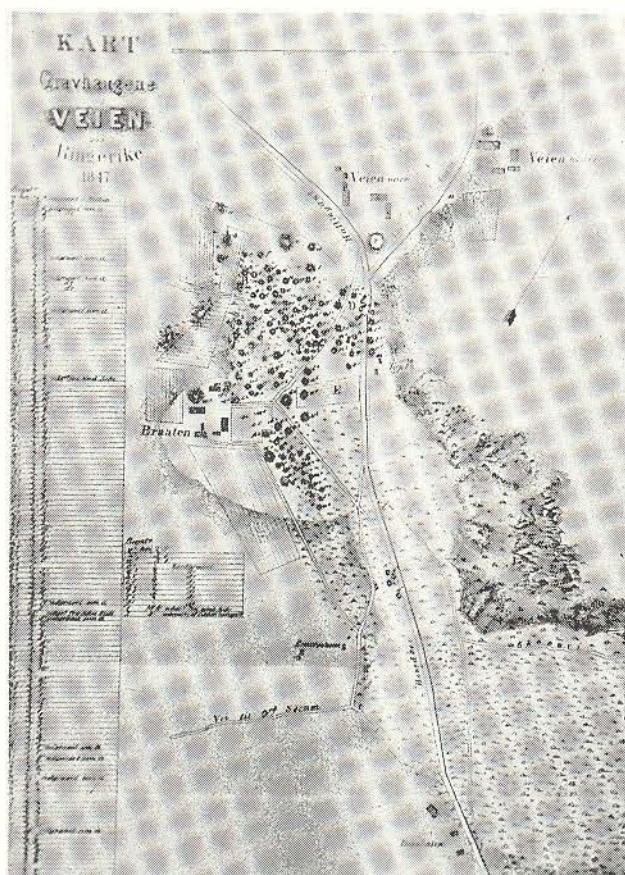
Veien vart seinare maktsenteret i Heradsbygda, men vi har ingen ting som vitnar når den overgangen var. Veien var ein storgard. Kanskje høvdingen var ein småkonge, for kongehaugen heitte den store gravhaugen innved husa, men det kan og vere eit seinare namn som folkemeininga har laga. Den som var gravlagd i haugen, har sikkert vore høvding i

Heradsbygda. Dei talrike gravhaugane fortel at han har herska over mange, og at det har vore gravplass i mange ættledar. Innhaldet i haugane har fortalt mangt om livet i den tid. Så ut frå det kunne prof. Oluf Rygh slå fast at Veien med Bråtan var gravplass frå omlag Kristi tid til ut i 500-talet.

Futen Wiel var ein av dei første som skreiv om gravhaugane på Veien. Det var i 1743. Men han nemner haugane bare saman med segna som sa at haugane var minne om eit slag mellom kongane på Veien og Tanberg. Innhaldet i haugane har seinare fortalt at årsaka til haugane var noko anna. Som nemnt før måtte Veien frå først av vere ein storgard. Ein skjønar Bråtan er skilt i frå, kanskje etter mellomalderen. I 1822 vart så garden Veien delt i to jamnstore gardar: Øvre og Nedre Veien. Kor husa stod før garden vart delt, er ikkje kjent. Ein skulle tru det var omlag der husa på Øvre Veien står, men Nedre Veien har bruksnr. 1. Gravplassen på Veien var ein av dei største i landet på den tid. Kor mange haugar det har vore der, veit ingen. Ned gjennom tida er sikkert mange gravhaugar gravne ut av gravrøvarar (kumblabrottr som dei vart kalla) og andre. I 1847 vart gravhaugane talde og feltet kartlagt. Det var då 150 haugar. Truleg har det vore mange flatgravar også. Då vi etter krigen retta på vegen inn til Veien skole, kom vi over fleire små samlingar av trekol og brende steinar. Det hadde ikkje vore gravhaugar der etter kartet å dømme. Og då vi grov stolpehol for iversskuret ved sørenden av skolebygningen, fann vi små beinrester i to av hola.

Utgravingar

I 1824 vart Kongehaugen graven ut under kyndig rettleiing og kontroll. Det synt seg at ein mektig høvding var gravlagd der med mykje gravgods. Det var også rester av eit gravkammer av tømmer. Men prof. Oluf Rygh skreiv i 1870 at kammeret truleg ikkje hadde vore tømra, for laftekunsten var

Kart frå 1847 over gravplassene på Veien og Bråtan.

ikkje kjend her nord så tidleg. Av dei mange ting som vart gravne fram av haugen skal vi her nemne:

Sverdslire med doppsko av forgylt sølv. Reimspenne av sølv som truleg hørde til slira. Fleire bronseprydde belte. Drikkehorn med beslag av messing. Fleire saker av sølv og messing. Betalingsring og to fingerringar av gull. Skålvekt til å vege gull med. Reidskap av jern. 2 skjoldbuler. 4 leirkar. 4—5 lagga trespann av barlind, og mange andre ting. Etter gravgodset å dømme skulle ikkje gravlegginga ha vore seinare enn år 400 eller bortimot år 500.

Året etter utgravinga av Kongehaugen opna to bønder den store haugen som låg tett ved hovudbygningen på Bråtan. Der fann dei også ei skålvekt finare enn den i Kongehaugen, og det låg 10 lodd saman med vekta. Denne gravhaugen var frå 300-åra.

I 1862 vart det grave ut ein mindre haug der det var gravkammer av 4 heller med den 5. hella ovpå. Der var det ein bronsekjel med brende bein, og oppå dei låg det to gullringar, truleg øyreringar. Oldsaksamlinga kjøpte alle funn frå desse tre hau-

gane, så dei er å sjå der saman med funn frå andre haugar.

I 1870 vart Jomfruhaugen og restane av Kongehaugen jamna med jorda. I Jomfruhaugen var det bare eit steinlag i botnen, og under det var to stokkar lagde i kross. Men det gjekk ord om at omlag 100 år før grov oberstløytnant Krefting ut haugen og gjorde eit rikt funn. Det var han som åtte Veien då. Han skulle også ha bygt den «anselige» hovudbygningen på Veien, eit av dei mest gammaldagse hus der ikring. Huset hadde svaler i båe høgder på framsida, vel noko liknande som ein ser enno på den eldste delen på den freda bygningen på Bråtan, og som det var på hovudbygningen på Øvre Lundsgård på Sokna.

Same året (1870) grov prof. O. Rygh ut mange andre haugar, i alt 66 etter løyve av bonde Lars Veien og proprietær Andreas Oppen. I alle haugane var det brende lik. Men det synt seg at alt var brent før det kom i haugen, og at bare litt kol og oske var tatt med saman med bein og jern. Dei våpna som låg saman med det andre, var øydelagde før dei vart brende, slik som skikken var. Alt var lagt oppå jorda, og som regel i rund form. Det kunne vere fleire gravleggingar i same haugen. Dei måtte ha hatt ein særskilt brenneplass og så frakta innhaldet til haugen. Det var ikkje alltid dei fann bein i oska, men det kunne ha kome av at dei var så hardt brende.

Det vanlege var at beina låg lause i haugen. Men i tre haugar låg dei i gravkammer av stein. I andre haugar låg beina i ei urne, eller at urna var kvelvd over dei. Somme stader låg det ei skjoldbule over beina, eller det kunne vere steinar. Vanlegaste av alle oldsaker var leirurner, men ingen av dei var heile. I fire haugar var det hestetenner, og i seks haugar var det myrmalm. Den største klumpen var omlag ein neve stor.

Innhaldet i haugane fortalde om fredleg gravlegging. I mange haugar var det to gravleggingar, og i ein var det fem. Kanskje det var ei familiegrav. Det heile fortel tydeleg at dette var gravplass for folk i grenda.

I 1875 grov prof. Rygh ut 21 andre haugar. 7 av dei låg ut på kanten mot vest, og to av dei var langhaugar. Desse 7 haugane gav inntrykk av å vere dei eldste på heile gravfeltet. Elles var det ikkje noko særleg å merke seg.

Kongehaugen og Jomfruhaugen låg for seg sjøl nær husa på Veien. Då gamlebygningen på Nedre Veien vart bygd i 1829, kom restene av Jomfruhaugen til å ligge ved vestenden av huset. Konge-

Gamlebygningen på Bråtan.

haugen låg bort mot hagehjørnet der vegane frå Ådal og Soknedalen møtest. Derifrå svinga vegen sørover og hadde namnet Soknedalsvegen. I 1861 vart det bygt veg opp Helgesbråten, Nyvegen dei kalla, og den gamle vegen opp Riperbakken og Veienmoen vart lagd ned. Ved Ringen svinga vegen til Ask sør-vestover, men Nyvegen fylgde den gamle Soknedalsvegen. Sist i 1950-åra fekk han namnet Ringvegen. Trafikken til og frå Soknedalen gjekk ikkje her lenger enn til 1893, for då var vegen gjennom Veienmarka ferdig. Elling M. Solheim fortalde meg ein gong at far hans var med og arbeidde på Soknedalsvegen. Ved hagehjørnet på Veien fann dei litt rusta jern og rester av ein beinkam. Det var vel frå Kongehaugen.

Også andre haugar låg litt for seg sjøl. Det var dei 6 haugane som låg mellom Ringvegen og stupet mot Veienmarka. Haugen lengst mot nord låg omlag midt for stabburet på skolen. Dei andre haugane låg på rad langs vegen sørover til husa på Tajet, omlag der husa på Furulund står. Men lengst borte for seg sjøl var dei 4 haugane på vestsida av Ringvegen, litt sør for der sidevegen til Bråtan gjekk.

Den vegen gjekk over sletta som ein gong i tida gjorde teneste som ekserserplass.

Bråtan

Å brenne skogen var den enklaste måten å rydde seg gard på i eldste tid. Uttrykket for det var *broti* som seinare fekk forma bråte. Men dei hadde også andre uttrykk for det som sa omlag det same slik som svida, brenna, kos og våll. Av broti kom namnet Brøta som ennå er mykje i bruk oppe i dalane. Namnet Svea (Sveen) kom av svida. Brenna (Brenn) av brenna, seinare fordanska til Brænde. Så var det kos eller kås, av det kom Kosi og Kåsa. Broti vart til Bråta, Bråtan og Bråten. På desse kantar var Bråtan den vanlegaste uttalen. Ei liknande form er Flåtan.

Med bråte meinte dei å brenne og hogge ned skogen, bryte opp stuvane (av stufr). Dei drog alt trevirket utover stykket, let det ligge der til det var tørt og brende det opp så oska gjødsla jorda. Ein liknande måte var å bryte opp jorda, men la stuvane stå, så bruka dei jorda mellom dei den første tida. Minne om denne ryddingsmåten har

vi i namnet Stubbdal (Stufrdal), og i Støveren av Stufr-vin — Stuvenga.

Det var særleg etter at mellomalderen var slutt, at Bråte-namnet kom meir i bruk. Helst fordi dei då rudde oppatt dei gardane (øydegardane) som hadde lege ubrukte sidan svartedauden. Her på Ringerike vart slike Bråte-mamn meir aktuelle då finnane kom og slo seg ned i Krokskogen i første halvpart av 1600-åra og rudde seg heimar i skogen ved å brenne bråte. Elles kom det til nye Bråte-gardar no som før ved at dei yngre sønene på garden brende skog og braut opp jord i beite eller i utkantar av heimegarden, slik som skikk og bruk hadde vore frå gamletida.

Av namnet kan ein truleg slutte at garden Bråtan ikkje er så svært gammal. Det same syner også husa som er reist mellom gravhaugar. Dei fleste gravhaugane ligg på Bråtans grunn. Første gongen Bråtan er nemnd i skriftlege kjelder skal vere i 1723. Gamlebygningen som no står på Bråtan, er freda. Det er vel fordi eldste delen av huset har gammal bygningsstil, og så var Bråtan skysstasjon ei tid utover til 1858. Det er vel bare Bråtan og Vik skysstasjonar som er tatt vare på. Eldste delen av Bråtan-bygningen er sørenden og som har sval utpå både i første og andre høgda. Over døra til kjøkkenet står årstalet 1749 skore inn med kniv, men det er ikkje sikkert huset er bygt det året. Nordenden av huset har ikkje sval, den delen er bygt til seinare. I staden for sval er det bygt eit lite tak over inngangsdøra til «ekspedisjonen». Det var skjenkerom den tid det var skysstasjon. Inne i romet er ein vegg med disk. I det vesle romet innafor er det hyller, og i golvet ein lem over nedgangen til kjellaren der brennevinet var. Brennevinet vart selt i drammar, i disken er to avlange hol, eit for dalaren og eit for skillingen.

Om Bråtan var skilt frå storgarden, så var Veien ein gard til i 1822. Då vart garden delt mellom brørne Helge og Mikkel Henriksen Veien. Men dei hadde likevel kvar sin part i tunet og dei 3 stabbura på garden. Elles var skogen og tildels innmarka sameige. Sameiga var ikkje heilt slutt før i 1888. Men dei to brørne var dårlege økonomar og selde garden i 1839.

Tomta og leikeplassen for Veien gamle skole har kome frå Bråtan. Tett inntil gjerdet på nordsida stod den store og kjende Veien-furua som skulle vere heilag som så mange andre store og gamle tre. Kvister av furua måtte ikkje brytast eller brennast. Under furua skulle det ligge ein stor skatt. I kring 1830 vart det grave etter skatten i tre torsdags-

kveldar, men ingen visste kven som grov. Likevel vart det sagt at det ikkje vart funne noko. Furua bles ned i ein vestastorm i november 1909 på den tid Bergensbanen vart opna. Stuvven kunne ein sjå rester av til åkeren på nordsida vart utvida sør til gjerdet, det var i slutten av 1950-åra. Men det var ikkje merke etter nokon haug.

Filip av Veigin.

Gravgodset frå haugane på Veien og Bråtan fortel at det må ha vore mykje folk og stor rikdom i Heradsbygda frå Kristi tid og utover nokre hundreår, så det har herska fleire høvdingar eller kongar der. Den første mannen som steig fram frå det historiske mørket, var Filip av Veigin. Han levde på kong Sverres tid. Erling Skakke hadde fått sonen Magnus utropt til konge, så han var kong Sverres motmann. Filip av Veigin var ein av høvdingane til Magnus og var gift med Margrete, ei uekte dotter han hadde. Filip var lendmann i Borgarsyssel som var omlag det same som Østfold fylke no. Han var ein av dei største baglarhøvdingane.

Føraren for baglane var den listige Oslo-bispen Nikolaus Arneson. Filip av Veigin var med i mange slag mot kong Sverre og birkebeinarane, — såleis i Oslofjorden i 1199. Då baglane såg at kong Sverre nærma seg med skipsfloten, ville bispen Nikolaus og to andre høvdingar at dei ikkje skulle gi seg i kast med kong Sverre og heller ro ut fjorden. Men Filip av Veigin og ein annan høvding ville vente til kong Sverre kom og gå til slag. Bispen bestemte at dei skulle kome seg unna.

I året 1200 kom baglane uventa til Nidaros. Dei hadde 650 mann og felte mange birkebeinarar. Sysselmennene og bøndene rådlø. Dei sette seg til motverge, men ingen vann. Filip fekk ei pil i armen. Nokre dagar etter rømde baglane sørover til Møre.

Oslo og Tunsberg var store baglarreir. Men i 1205 kom baglane seg unna til Danmark, og birkebeinarane drog inn i Tunsberg og sette ting der. Dei tok Inge Bårdson til konge og Håkon Galen til jarl. Så drog dei til Borg og gjorde det same der. Så bar det tilbake til Tunsberg. Baglane drog sidan nordover frå Hallan med 20 skip og 7 høvdingar, den eine var Filip av Veigin. Baglane våga ikkje å gå til slag, dei segla difor sørover til Limfjorden og var der om sommaren.

I april 1206 drog baglane nordover langs Vestlandet og skulle til Nidaros. Det var lei motvind, og Filip av Veigin kom eit stykke føre dei andre. Så fekk dei spurt at birkebeinarane hadde bygt eit stort langskip på Veøy i Romsdalsfjorden. Med to

skuter sette Filip av Veigin og Tor Dokka kursen mot Veøy. Dei kom fram om kvelden, brende skipet og tok leidangen og mykje anna gods.

Den 23. april kom baglarhæren til Nidaros. Dei delte byen mellom seg i 4 delar, og Filip fekk sin del å ta. Det vert ei fæl herjing. Då dei hadde segla sørover att til Bergen, kom Orm Lange austanfrå til byen med Margrete, kona til Filip. Ein dag Filip og Benedikt av Gumanes (Gomnes) i Hole hadde vakt, gjorde birkebeinarane eit hardt åtak. Baglane tapte, og Benedikt av Gumanes og Tor Dokka og ein del andre fall. Resten rodde bort, og Filip av Veigvin førde dei.

Sist i februar 1207 sende baglane 16 skuter vestover frå Tunsberg. Filip var ein av dei fem førarane. Men han vart sjuk, han fekk drepsott, som dei sa. Det var blodforgift i armen. Dei førde ikkje liket til Veien, men til Tunsberg. Der vart han gravlagd i Olavskyrkjan.

I 1202 kringsette Sverre baglane på Slottsfjellet ved Tunsberg. Etter 20 veker var baglane så sjuke og utsvelta at Reidar Sendemann, som var føraren for dei, gav seg over med alle mann. Dei venta døden, men kong Sverre viste stormot, gav dei mat

og let dei leve mot å love og ikkje krige mot Sverre og birkebeinarane. Reidar Sendemann hadde i sin ungdom vore hos keisaren i Myklegard og fått militær opplæring og høg stilling. Då han kom heimatt, skulle han leige soldatar for keisaren, sa han. Men då han hadde samla mange mann, gjekk han mot kong Sverre på ny, og borgarkrigen tok til att. Etter kong Sverres død same året, vart søsterson hans, Peter Støypar, førar for birkebeinarane. Etter at Filip av Veigin var død i 1207 hender det rare at Reidar Sendemann og Peter Stypar som førde krig mot kvarandre gifter seg med søstrene Margrete og Ingebjørg som var uekte barn til kong Magnus Erlingson. Reidar Sendemann med Margrete som hadde vore gift med Filip av Veigin, og Peter Støypar med søstera Ingebjørg. Ikkje lenge etter dreg Reidar Sendemann og Peter Støypar seg ut av krigen, og med konene reiser dei på Jorsaleferd. Peter og kona døyde på ferda. Reidar og Margrete kom til Jorsal i 1210. Derifrå set dei kursen mot Myklegard der Reidar hadde vore ein stor i ungdomen. Han døydde i 1214. Men Margrete er ikkje nemnd meir.

(Forts. s. 18)

BERGSUNDGÅRDENE

i Ådalen

Tekst og foto Einar Heimås Dokken.

Bergsundgårdene er av de få gårdene som fra gammelt av var storgårder i Ådalen. Det har vært nevnt at det engang var bare 19 gårder mellom Valdresdelet og Ringeriksdelet, resten av bebyggelsen var bare plasser. Hvem som er eldst eller først ryddet av Bergsundgårdene er vel uvisst, begge er nevnt i eldre skrifter fra 1400—1500 årene. Senere (1620) nevnes en Bergsundgård til som rydningsplass. Er dette en av de store husmannsplasser?

Bergsund østre.

Vi skal først ta for oss østre Bergsund som nå eies av Knut Bergsund, g.nr. 6, b.nr.1. Gården er nevnt i Dipl. Norv. i 1436 og i Norske Regnskap og Jordebøker i 1594, da brukt under Skollerud. Gården var da gammelt krongods som lå under lagstolen i Oslo.

Gården var skrevet som Bergesund i 1578, Bergisund 1617, Bersund 1723. Sansynlig har gården hatt et større omfang enn den har i dag selv om en regner begge gårder sammen.

En må anta at den østre av gårdene er den eldste og den som først vart ryddet. Navnet Bergsund betyr jo utlagt: Sundstedet, overfartsstedet under berget. Hit gikk altså østsideveien, men her møtte de fjellet og kanskje andre vanskeligheter, slik at det var bedre å komme over til vestsiden av elva. På vestsiden lå jo den større ferdssveien, eller rideveien, gjennom Ådalen og videre opp til Nes og Valdres. Den gikk bak Rambergskollen hvor det enda synes rester etter den. All tungransport gikk jo på elva med føringsbåter.

Om en slik gård som Bergsunds tilblivelse må en jo helst ty til gjetninger eller antakelser, men det er lett å tro at den er ryddet av jegere og fangstfolk.

Oppe på Bergsundkollen ligger enda rester etter en borg eller forskansning. Det går jo enda sagn om at det skal ha ligget en kongsgård her eller ved Fjellbråtan, derfor er jo også kollen blitt kalt

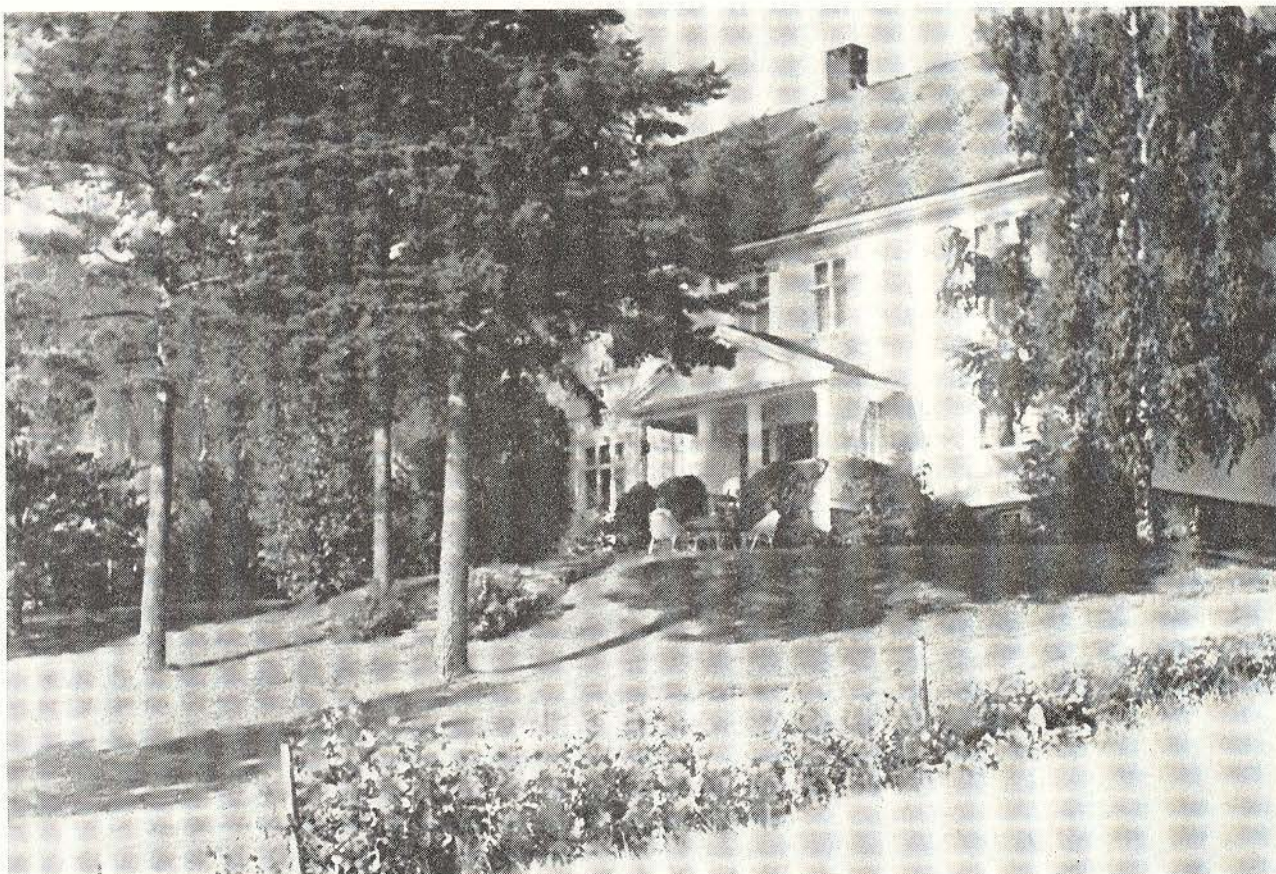
Kongsgårdskollen. Kollen viser ihvertfall ved restene av de murer som ligger der, at det har vært noe der oppe av bygdekonger, krigere (forsvarere), eller jegere. Det sies jo det samme fra Strandekollen oppe ved Sperillen, hvor folketradisjonen forteller om en bygdekongsgård. Bergsundkollen har jo naturlig blitt tillagt overtro om forskjellige mystiske ting. Huldrefolk var jo selvkrevne og kom gjerne i forbindelse med seterlivet. Bergsund hadde jo sine setrer oppe i kollen, mot Samsjøen, hvor det i gamle dager også skulle vært flere gårder.

Fra Bergsundseteren fortelles det om en hendelse fra sommeren 1819 da det var en seterbudeie her som het Olea. En kveld hadde det kommet en fremmed ku i budskafen hennes da hun hentet dem heim om kvelden. Hun forsøkte å jage den vekk, men den kom stadig tilbake. Da var det noe som skreik borte fra kollen til Olea: «Ta mot kua, du Olea, — fordet er meininga du skal ha 'a.» Den kua hadde en stor bjelle på seg, bjella var heimsmidd og med noe dóm tonelaus klang. Bjella har det blitt tatt godt vare på, og den er nå blant Trond Bergsunds gilde samling av gårdshistorie. Trollkuas stamme er vistnok gått ut.

Kan vi våge å tenke oss at det var etterkommere av dem som har bodd oppe på Bergsundkollen som tok seg ned til dalen og elva og begynte å bygge seg husvære og rydde og bryte jord . . . ?

Det er lett å tro det, for ned til elva skulle de for å fiske og ellers andre gjøremål. Det var da tidlig fastboende folk under kollen. Det var skogsfolk og jegere som også etterhvert tok til å dyrke jord og holde dyr. Og etterhvert som åra gikk tok de til å hjelpe farende folk over elva. Og så kom etter hvert navnet Bergisund, og Bergsund av i dag.

Østre Bergsunds bebyggelse lå før på østre og øvre side av den nåværende riksvei gjennom dalen, og bebyggelsen var vistnok meget gammel. Den nåværende tidsmessige bebyggelse er fra tidsrommet 1920—1940. Den ligger vakkert til på høyden over

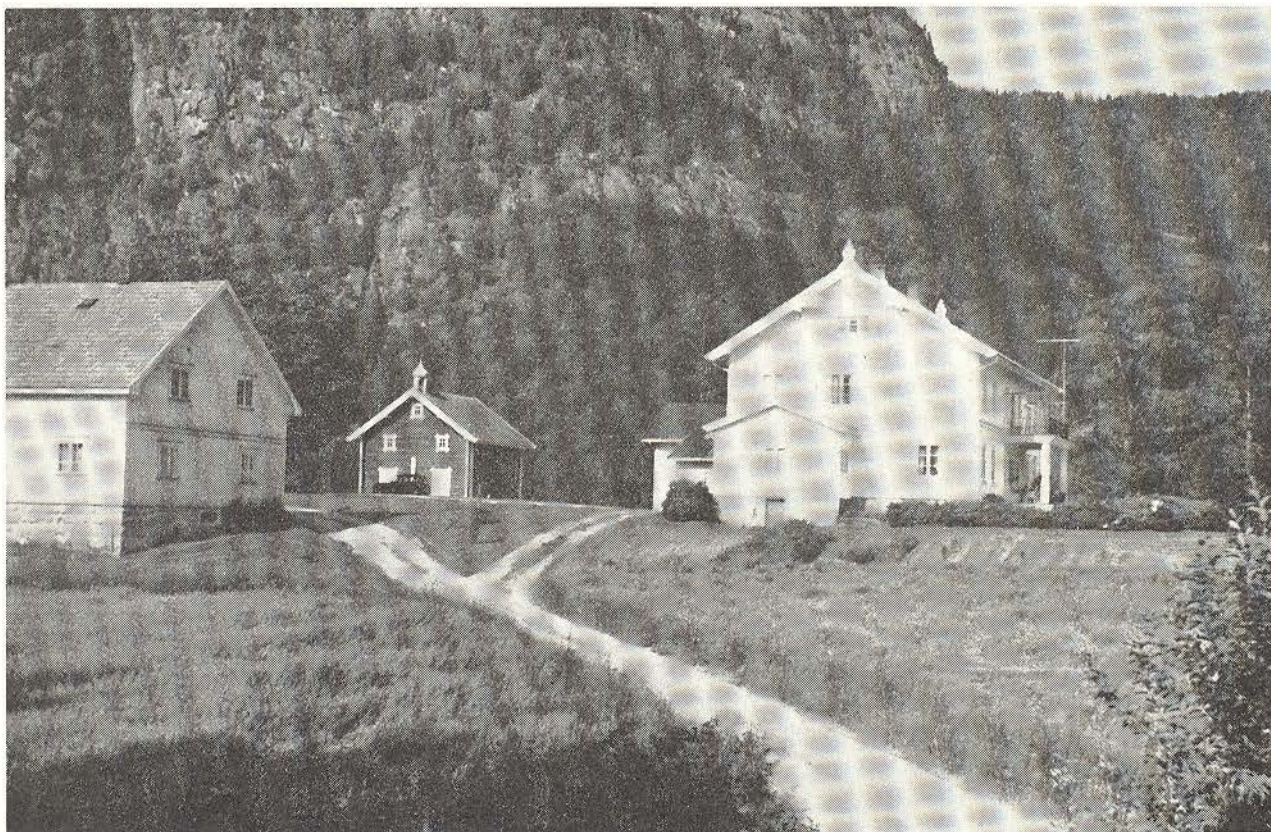
Hjemme hos Knut og Elisabet Bergsund, på østre Bergsund.

elva og med utsikt til de skogåser og fjell som ligger i vest og nord, og til selve kollen som ligger ruvende over. Like syd for gården ligger en gammel gravplass. Gården har hatt 6 husmannsplasser: Fjellbråtan (1 og 2), Åsterud, Bråtan, Kjerstistua og Hvitmyr. Gården oppgis til å være ca. 100 dekar oppdyrket jord, 8000 dekar skog og 260 dekar annen utmark. Av en tabell fra århundreskiftet oppgis østre Bergsund å ha 3 hester, 13 kyr, 18 får og 18 geiter.

Om bruken og eiendomsretten til Bergsund er det som for mest alle andre gårder over Ringerike, at de ikke kan følges lenger bakover en til 1600-tallet. Den første man derfor har funnet fram til som bruker av både ø. og v. Bergsund var en Asle Olsen Skollerud som var født i 1605 og døde i 1690. Han bodde på Skollerud, men hadde skyldgods i Semmen og østre Bergsund, brukte dessuten vestre Bergsund og Busterud. Denne Asle var gift med en Rønnaug, og på skifte etter henne 1678 fikk sønnen Truls bl.a. 18 setting skyld i Semmen. En datter av disse, som også het Rønnaug, døde i 1695. Hun var gift med Carl Bergsund på vestre Bergsund første gang, siden var hun gift med Torsten Narvesen

Veme. En sønn i annet ekteskap, Christoffer, overtok i 1737 vestre Bergsund som morsarv. At det gikk villt for seg på brylluper i den tid forstås man, for den nevnte Carl Bergsund sees å være drept med et knivstikk under et bryllup på Heggen ved nyttårstid 1682.

Den nåværende og sterke slekt på Bergsund regnes fra omkring 1700. En *Kari Åvesrud* fra Flå, vart i 1707 gift med *Asle Trulsen Bergsund*. Denne Asle T. Bergsund var født på Semmen i 1672 og døde på ø. Bergsund 1765. Han hadde som den eldste av søskenflokken på syv best odelsrett til Semmen som hans far hadde solgt mens Asle var mindreårig. Denne odelsrett makeskiftet han med sin svigerfar i 1715, så han fikk beholde Semmen mot at Asle overtok skyldgodset i østre Bergsund. Samme året makeskiftet han med en *Gulbrand Olsen* på ø. Bergsund til seg ytterligere skyldgods i gården mot å avstå til ham plassen Busterud. Ved kjøp ble han eier av endel skyldgods i Somdalen, samt halvparten av en kverndam i Somma med hus og grunn. Som sin hustru's arvelodd ble han eier av en bråte under s. Semmen kalt «Skriverbråten», og i 1734 kjøpte han Lerberg på Stranden av Alf

Bergsund Vestre. Bergsundkollen i bakgrunnen.

Rolfsen for 720 riksdaler. Han eide Lerberg til sin død, og sønnen Anders overtok etter ham. Kari Trulsen døde ved nyttår 1741. Ved skifte etter henne samme år ble boets nettoformue anslått til 1776 riksdaler. Enkemannen frafalt boslodd og lot hele boet dele mellom sine barn, mot å få tillagt i ø. Bergsund 400 riksdaler og endel husdyr. Etter oppgjøret falt det på hver av sønnene 355 riksdaler og på hver av døtrene 177 $\frac{1}{2}$ riksdaler for hvilke lodder det ble gitt dem utlegg i boets løsøre og faste eiendommer. Asle Trulsen levde i flere år som enke- og livørsmann på Bergsund og døde våren 1765, 93 år gammel.

Asle Trulsen og Kari hadde fire sønner og to døtre som nådde voksenalder. Deres sønn Truls Aslesen Bergsund sees å ha tatt over gården i 1741 og var således den første Bergsundmann av den slekt som ennå lever der. Rekkefølgen fra i dag og til denne Truls Aslesen Bergsund blir da slik:

Knut Bergsund overtatt	1955
Elisabeth Ek (hustru)	1955
Truls Bergsund	født 1888—1932
Marthe Buttingsrud	født 1890—1961
Knut Bergsund	født 1853—1890

Olava Hurum	født 1861—1951
Truls Bergsund	født 1815—1877
Inger Berg, Sokna	født 1815—1880
Olia Bergsund	født 1794—1873
Thor Bergsund v.	født 1790—1866
Truls Trondsen ø. B.	født 1769
Martha Olsdatter, Hval	født 1763
Trond Trulsen	
Inger Helgesdatter Hallingby	
Truls Aslesen Bergsund	
Gjertrud Tronstdatter Rishovd	

Av alle de gamle ting som finnes i Trond Bergsunds samling er bl.a. denne Gjertrud Tronstdatters kiste som er datert 1728.

Av de tunge tildragelser i slekta kan nevnes at Trond Trulsen hadde bryllup, barnedåp og selv ble begravet samme år.

Vestre Bergsund.

Omkring år 1600 står vestre Bergsund nevnt som ødegård eller $\frac{1}{4}$ gård, dvs. gård med under 4 kuer. I 1436 nevnes gården i Dipl. Norv. og kalles da vestri Bærghasunde. Men gården må gjennom tidene ha hatt driftige, foretaksomme og rike eiere, for ved

utligning av den tvungne sølvskatt i 1816, som ble utlignet etter formuen, var vestre Bergsund den gård i Ådalen som fikk den største skatt, hele 104 riksdaler. Om en tok hele Norderhov med var det bare 3 som hadde den større.

I 1852 brente gårdens hus ned, de lå dengang nærmere elva, og en vik i elva blir enda kalt Stabursvik. Husene ble etter dette bygd opp på et høgere og lageligere sted, slik som Welhaven forteller om i avsnittet om Rasmus Bergsund, skrevet 1851.

Vestre Bergsund var jo i to generasjoner lensmannsgård, slike som man før i tiden så til med respekt, og gården var også en tid benyttet som tingsted, hvor mange av bygdens dokumenter er utstedt.

Gårdens størrelse: Dyrket jord 120 dekar, produktiv skog 10300 dekar, annen utmark 1580 dekar. Ved århundreskiftet hadde gården 3 hester, 19 kyr, 33 får og 32 geiter m.m. Gården hadde 5 husmannsplasser, bl.a. Strømmen, Odden, nordre og søndre Lien, som nå er fraskilt eiendommen.

Gården har vært i samme ætt fra 1790. I rekkefølge fra den nåværende eier og bakover finner vi da:

Johan Bergsund fra 1964, gift med Gro Elisabeth Sjøli.

Gulbrand J. Bergsund fra 1937, gift med Rønnaug Enger.

Johan Aslagsrud fra 1910, gift med Marie Hval.

Lensmann G. Bergsund fra 1870, gift med Ingeborg Laura Rytterager.

Lensmann Johan Aslagsrud, gift med Karen Kihle.

Thor Rasmussen fra ca. 1840, gift med Inger?

Kari Bergsund, gift med Paul Gundersen Klekken.

Rasmus Pedersen, gift med Anne Thordatter Breien.

Johan Aslagsrud og Karen Kihle tok over vestre Berg i 1842.

Lensmann Aslagsrud var kjent som den folkekjære lensmann. Hans ettermåle lyder på rettferdighet, fromhet og kjærlighet til sine undersåtter og dalens folk. Det fortelles bl.a. at når noen småfolk i dalen kom i nød så hjalp han dem i stillhet. Når noen ikke kunne betale sitt avdrag til bank eller skyldner kom det aldri til tvangsauksjon. Det er betalt, sa lensmannen

Det første vi hører om v. Bergsund etter år 1600 er at en Asle Olsen Skollerud (1605—1690) hadde skyldgods i ø. Bergsund og også brukte v. Berg-

Sundagst

Torou Berfon... 11en) Skilj
en Hest indtil 5 Stk. 4er fire Skj
hvert Stk. derover... 2er to Skj
eller fac indtil 5 Stk. 2er to Skj
hvert Stk. derover... 1en Skj
en Køl. For Gjed eller Svinn
indtil 5 Stk pr Stk. 1en halv Skj
hvert Stk. derover... 1/2 pr Stk
en Kariot eller Kjerre med eller
uden Las... 2 (10) Skj
en i egnet med 2 Heste med eller
uden Las... 3 Skj

Fra Stuljoven Berfund
11. djes til Strande i Viger Anna
for 2 Mil
1/2 1/2 Braalen i Nor
drehoug... for 2 Mil

sund. Asle var gift med Rønnaug. De hadde sammen bl.a. en datter som også het Rønnaug. Hun var først gift med Carl Bergsund på v. Bergsund. Men da denne straks etter ble drept i et bryllup, ble hun senere gift med Torsten Narvesen Veme. Disse hadde sammen en sønn, Christoffer, som i 1732 overtok vestre Bergsund.

I motsetning til ø. Bergsund har vestre Bergsund sin beliggenhet på vestsiden av elva, og herfra går gårdens skoger innover til de møter snaufjellet inne ved Tjuenborgen. Der inne ligger bl.a. vannene Breikjen, Holmenkjenn, Stransnipekjenn. Ved Holmenkjenn ligger seteren, og i nærheten lå Bendikbua, der dalens store og gjeve bjørneskytter Bendik Amundstua holdt til.

Gården ligger vakkert og flatt til, en vakker bjørkeallé fører ned til elva, og bak denne kneiser fjellkollen. Nede i alléen står enda en milestøtte oppreist, nå nærmest som et minne fra den tid ferdsselsveien gikk forbi her. På milestøtten står:

«Bergsund. 7 miler fra Christiania. 7 miler fra Drammen».

Inne på gården oppbevares en tretavle med «Sundtakster»:

For 1 person	1 skilling
en hest indtil 5 stk.	4 »
en for hvert stk. nedover	2 »
hvert storfe indtil 5 stk.	2 »
hvert stk. nedover	1 »
en kalv, får, gjeld eller svin indtil 5 stk.	
hvert stk. nedover 1/4 nedover	
en karjol eller kjerre,	
med eller uten læs	2 »
en vogn med 2 hester,	
med eller uten læs	2 »

Fra Bergsund skydses til Strande i Viger Anneks for 2 mil — det samme til Bråten i Norderhov.

Fergen ble innstilt for alminnelig trafikk i 1868.

Rasmus Bergsund (ble skrevet Bersund).

Jeg tar her med et noe forkortet utdrag av Welhavens skildring av denne Rasmus Bergsund, da han nok for Welhaven var noe framifrå både som bonde, skogsmann, ledsager og fram for alt fisker. Rasmus Bergsund var leiet til å følge Welhaven og hans følge gjennom Ådalen i 1850. Og Welhavens skildring av denne reise oppetter Ådalselva og Sperillen ble noe av vår klassiske litteratur. En får et levende bilde av hvordan en reise eller en turistferd gikk for seg dengang. Skildringen om Rasmus Bergsund står skrevet i «Gjennem vasdrag og Skogmarker».

«Rasmus Bersund er Ådals ypperste fluefisker. Han kan kunsten og kaster som hverken jeg, noen engelskman, eller Krødsherradspresten kan gjøre ham etter. Mange tror han farer med trolskap, for han tar fisk der ingen andre får napp. Han står på langt hold og kaster snoren likeså sikkert som andre treffer med riflekulen. Og fete er alle hans fisk, de andre tar han ikke.»

Slik innleder Welhaven sin beretning om møtet med Rasmus Bergsund, og videre sier han: «Rasmus er ung, smekker og fint bygd, med et fornemt ansikt hvor et eget tungsindig uttrykk er fremherskende. Han bruker denne egns alminnelige drakt; men som synes noe foreldet i snittet. Således tok han seg godt ut i den grå Ringerikskofte med de små sølvknapper og den smale kant av sort fløyel. Dertil hadde han fint linn og bar sitt ur i en smukk pfortzheimer gullkjede. (Gullkjeden er arvegods som Trond Bergsund tar godt vare på.)

Jeg vil kanskje ha vanskelig for å begrunne og betegne den interesse Rasmus Bersund inngød meg. Han dannet liksom et parti for seg selv blant mine ærindringer fra denne utfart, skjønt han ikke desto mindre passer meget vel til de naturomgivelser hvor jeg gjorde hans bekjentskap. Men han er den gjennomførte forening av engelsk sportsman og norsk bonde, og da denne form unektelig er ny, kan det ikke være underlig om den overrasker.

Rasmus møtte oss med beskeden tilbakeholdenhet, som langt fra å være keitet eller påtatt, snarere viste seg som en sikker personlighets gode anstand. Som en ekte mester gjorde han lite vesen av sin kunstferdighet. Han gjorde selv sin redskap, stenger som fluer, og de var av en uforlignelig godhet. Han driver en liten gård som ligger trist og brattlent til under Bersundkollen.»

Welhaven gir så en analytisk skildring av Rasmus: «Som han nok fant tungsindig, men med et vesen som en ikke så fort gjorde seg ferdig med og loddet dybden i. Men han fant nok at dette skyldtes elven, dens rislende strøm og sakte brusen som hadde gitt ham vemodets akkorder. Dette bevegde liv, denne alltid fornyede hast ytrer seg med ødets ensformighet og med de klagende toners langsomme strøk. Gjennom elvefiskerens sjel går disse, snart kallende, snart dyssende inntrykk. Og som hans higen var vendt mot det stumme, skjulte, lærer han å foretrekke den skyete himmel og regnbygene, — da fisket lyktes best.»

Welhaven og hans følge hadde sitt nattekvarter på vestre Bergsund. Herfra har dalen en av sine merkeligste utsikter, sier han: «Elven utvider sig og

danner en bugt omgitt av granskog. Lengre frem, høit oppe i bakkehellet, ligger Rasmus Bersunds gård, mesterfiskerens. Like bak den hever Bersundkollen sig, steil, mektig av omfang og selsomt preget av sine kløfter og senkninger. Bersund vestre, der de opholdt sig, lå på en slette, som tunger sig ut mellom elven og en frodig skogås. Over sletten dannes bakgrunnen av den smukke Ringerudkoll.

Vi så dette landskap i en sen, men klar sommeraftens halvlys, og under åpen himmel, som nu hadde glans av solnedgangens ildfarver,» sier han.

Om vestre Bersund sier han videre: «Det låg på en jevn slette, hvor gårdens forskjellige hus var oppført i en vid firkant. Det tømrede hus er hvitkalket.» Men husene var nok dengang dårlige og stod for fall. Det skulle bygges nye og de skulle stå lenger nord på hvor sletten ender, og hvor de ikke ville bli utsatt for isbrytning og flom. Men det gikk nok slik at den gamle bebyggelse brant ned i 1852, og de nye som ble satt opp kom da på det nye sted, hvor de står i dag.

Welhaven traff eieren av gården (som vel den tid var Johan Aslaksrud 1842—1870), en stille, vennlig mann, hvis vesen syntes å stemme over ens med stedets natur. — «Det er ikke spøk,» sa han «å vakne av sin nattesøvn ved elvens forferdelige bulder, når den bryter gjerder og peler og kaster sin skum som drivende regn mot vinduene. Derfor vil jeg legge det nye hus, som jeg vel snart er nødt til å bygge, høyere opp på tunet.» Og henvendt til Gram fra Ask som var i Welhavens følge, sier

han videre: «Akk her løytnant, dersom De ennu var ivrig jeger, slik som i gamle dager, kunne det vel også bli råd til å få gavlen på det nye hus prydet med et bjørnehode eller to. Men siden de holdt opp med jakten på disse kanter, trekker udyrene ned i bygden. Her går nu to svære bjørner langsmed åsen og gjør meget ugagn. Så sent som i går morges såg vi begge i skogbrynet.»

Om Bersundkollen fikk Welhaven høre mye av Torbjørn, en vandringsmann i dalen. — «Mangt var å si og mangt å fortie», sa Torbjørn, «men de fleste vet at Bersundkollen er det underligste fjeld i alle disse bygder, og især må Kirsti-Gulbrand vite det, for han har sin stue kloss under bergveggen, og er vel den eneste som har greid å gå skaret op og komme på toppen.» Torbjørn forteller om hullet gjennom kollen og om huldra som hører til her og som både han og Kirsti-Gulbrand og mange fler hadde sett. — «Somme tider står hun på den høie bergknap, som kaldes Korpeskapet, og lokker og kauer, og da skinner hennes brystsmykke så sterkt, at man straks må vende øinene bort igjen. Men i det samme dagen er forbi, går hun inn i bjerget og lukker sin port.»

Kirsti-Gulbrand, som også i bygdespråket kaltes Kirsti-stugutten, var fergemann ved Bersund og var kjent som en kjempekar og som det før har vært skrevet om i «Ringerike».

Welhaven var tilfreds ved å ha sett Rasmus Bersunds alvorskjønne og eventyrlige dal, i det siste aftenlys og i sommernattens første timer

VE - VEIEN - BRÅTAN *forts. fra side 12*

Historiebøkene fortel ingen ting om Filip av Veigin heime på Veien. Som baglarhøvding og lendmann over Borgar syssel var han vel lite heime. Margrete hører ein bare om den gongen Orm Lange kom med henne til Bergen. Om Margrete og Filip hadde born, veit vi ingen ting om. Kanskje garden gjekk ut av åtta då Filip døydde og vart gravlagd i Tunsberg og Margrete gifte seg og drog ut av landet.

Segna om krigen mellom kong Tane og kong Veien er vel noko folk har tenkt seg som forklaring

på dei mange gravhaugane på Veien og Tanberg. Men kanskje det kan ligge ein realitet bak. Litt seinare enn Filip av Veigin levde Alv på Tornberg, den første av dei tre kjende Tornberghøvdingane og som var av kongsetta. Alv vart i 1221 gift med Ingebjørg, søster til Skule Jarl og halv-søster til kong Inge Bårdson. Det er ikkje utenkeleg at det rådde fiendskap mellom kongsmennene på Tandberg og baglarhøvdingen på Veien, og at uvenskapen mellom dei har seinare fått uttrykk i segna om krigen mellom kong Veien og kong Tane.

Gammelhaugen

Av Jakob Breda Bull

JAKOB BREDA BULL I SOKNEDALEN

Omkring hundreårsskiftet besøkte folkelivsskildren Jakob Breda Bull Soknedalen som gjest på Ruud gård hos Knut Berg. Og med den senere namngjetne jeger Ole Juvet som kjentmann vandret han omkring i både skog og bygd. Men det var jo særlig folkelivet med dets sagn og historier Bull var interessert i, og Ole Juvet fulgte han bl.a. til sin gamle far Elling Juvet som var født i 1837 og hadde generasjoner av Juvfolk bak seg. Og i Elling Juvet traff Bull den rette forteller, og det var i det gamle kvernhaus under Juvfossen han traff gamle-Juven. Knut Berg hadde som den framsynte og foretakssomme mann han var latt installere en elektrisk generator her allerede i 1897, og det var denne gamle-Juven hadde ansvaret for. Her og hjemme i Juvet fikk så Bull høre om gammelt fra Soknedalen og Holleia, bl.a. om Asbjørnsen, Per Sandaker, bjørneskytteren Gammel-Haugen, og Glabakk og meget annet. Etter dette skrev han folkelivsskildringen «Gammel-Haugen» som vi her gjengir i dattidens skrivemåte.

Einar Heimås Dokken.

GAMMEL-HAUGEN

Det var en sval Sankthanskveld i Soknedalen. Hele Dagen hadde det styrtregnet under murerende Tordenskurer, som kom drivende blygraa fra Norefjeldstrakterne østover. Men paa Kveldsiden var det klarhet af, og nu i Solefaldet stod Skogen mørkgrøn og dugget, glinsende under høi, blaa Luft med Kveldsolens eventyrlige Regnbueguld mellom Trøttoppene i Vest og uldhvide, drivende Godveirsskyer over Aasene mod Øst.

Det funkled i Grannaalenes efterglemte Draaber; Spindelvæven mellom Grenene hang som sølvskinnende Slør; Smaafugl sang vakt og friskt; Meise og Grantit smøg og smatt og svandt mellom de unge Kongler og myge Kviste høit oppe; men over Bredvand og Langvand dernede under Ruudsæteren

svam en Fiskeørn i store Ringe, skrigende, og som jeg stod der paa Sæterveien og stirred, gled Blikket fra Ørnejaget høiere op og videre hen over Aasene mod Syd og Vest, Blaane efter Blaane indover mod Holeia.

Jeg vendte mig om mod den høie, magre Skogsmand, som stod bag mig med Fiskestang i Haand og Skræppe paa Rygg; saa pegte jeg udover mot Sydvest:

»Der var det, *Asbjørnsen* drev i gammel Tid,« sagde jeg, og jeg kjendte som en underlig Kjølning fare gjennom al min Krop, som jeg stod der og saa indover Eventyrtrakterne, hvor just de første Kveldsskygger begyndte at synke.

»Ja, det var vel det,« svarer Ola Juvet; et halvt Smil dæmrer i det magre Ansigt med Høgenæsen og de tinderblaa Øine.

Jeg vender mig mod ham. Han ser visst paa mig.

»Det var der, han skjød den digre Tiuren!« siger jeg og prøver at synes ligesæl. (Bull sikter her til Asbjørnsens eventyr »En tiurleik på Holleia«.)

Smilet paa Ola Juvets Ansigt sidder der fremdeles. »Je har hørd gjeti det,« siger han. Og da jeg ikke forandrer Mine, føier han til ligesom hen for sig selv:

»Han skulle væra mest saa diger søm enn Sau.«

»Du kjender kanskje til den Sag du?«

»Nei, itte je, men Far min,« siger han forsigtigt.

»Far din? Var han med Asbjørnsen?« spør jeg. Jeg er med ét bleven interessert.

Ola Juvet ser paa mig, forsigtigt, næsten forlegen.

»Nei, itte det lell,« siger han lavt. »Men han har altis hørd gjeti'n,« føier han til, lidt sikrere i Maalet.

»Hvor bor din Far?« — Jeg lager mig istand til at gaa, tager Ranselen paa Rygg og Regnkappen paa Armen.

»Strast neri Lien her — framved Juvet,« svarer Ola; han staar og venter.

»Er han hjemme?« Jeg gaar.

»Ja, itte anna hel je vet,« svarer Ola; han følger.

»Saa gaar vi indom,« siger jeg og vender mig mod ham under Gangen.

Han svarer ikke, men gaar fortere, saa han kommer paa Siden af mig og endelig foran.

»Det er itte langt,« siger han.

Og med store Skridt i seig Skogsmarsch, saa jeg knapt kan følge, slaar han ind paa en Skogsti til venstre, bent ned over Lien.

*

Juвет var en brunsvart Hytte i Skogen, tæt ved Elvestupet. Fugtighed slog os imøde, da vi kom did ned; Skogen stod høi med store Slagskygger og en rødmende Stribe langs Aaskanten i Øst; Duren af den vilde Fos sang som en dump Dirren gjennem det hele. En liden dyrket Flekk med Kaalplanter og Poteter klænged op mod Huset, vendt mod Solsiden; en graagul Hane og en sortbrun Høne havde sat sig op paa en Hesjeræ tæt ved Huset; en Skindfeld, brun med graa Bøter, hang ved Siden.

Det hugg i Skaalen, jævne, trygge Hugg, af og til en længere Stans indimellem. Og nede ved selve Juvet, hvor den graa Røg af Fossen stod høit over de svartnende Klipper, var en Sau tjoret paa en grøn-skende Flekk mellem Stenene.

Ola Juvet gik fort foran, da vi kom frem til Husene, drog lige til Vedskaalen, stod der, talte nogle Ord og kom saa raskt tilbage.

»Han kjem trast,« siger han.

»Du faar gaa ind aa sitte,« føier han til. Vi gaar begge mod Stuen, hvis Dør staar oppe, kommer ind, hilser paa en gammel Kone, som brænder Kaffe, og en Unggut, som sidder ledig ved Vindueskarmen, og slaar os trætte ned paa Bænken, efterat Ola har taget vare paa Ranslerne og talt nogle Ord til Moren om Kaffe.

Som vi endelig efter nogen Tale og mange Forberedelser har faaet Niste frem og Kaffe er buden i blaa Spølkummer med Kogsukkerbiter i Blikkop paa Stet, tager det tungt i Døren; en forsigtig Kræmt høres; — det er Juven selv, som kommer.

»Godkveld!« Jeg reiser mig, gaar frem fra Høisædet og tager i Haand.

»Go-kveld!«

Han tar til Huen og rækker saa Haanden frem, en gammel knoket Haand, men varm og sterk; Ansigtet er lyst med krum Næse og lysblaa Øine under hvidnende Bryn; Haaret gulhvid og tistet. Kroppen noget ludt, men sund og mager.

»Saa det er Fiskeær ude?« siger han; han sætter sig forsigtig fremved Bordet og mønstrer mig i al

Stilhed, mens Konen ligesaa stilt skjænker en Kop Kaffe og sætter fremtil.

Jeg mente, det var ikke rart med Fiskingen, skjønt jeg havde havt god Hjelp.

Fra Fisket førte jeg Samtalen lidt efter lidt over paa Forskjellen mellem før og nu, og derom blev vi da snart alle i Stuen enige, at slig som Skogen og Vandet var i gammel Tid, slig blev det aldrig mer, og borte blev det alt det, som fløi og sprang, ja til og med alt det, som i Vatnet var.

»Det er snart slut naa, Juven,« sagde jeg.

Juven drog en lang Pust.

»Ja, det er snart slut,« sagde han.

*

Der blev en Stund stille i Stuen. Kveldsdunkelheden ude faldt paa; Kveldsvarmen inde lyste op af og til, faldt atter sammen og brændte jevnt og lunt.

Jeg reiste mig, gik frem til Peisen og tændte min Pibe, satte mig paa Krakken og sagde ligegyldig:

»Det fôr vel aldrig Byskyttere her i gammel Tid?«

Juven vented en Stund, før han svared; han skjønte tydelig, hvor jeg vilde hen, og saa paa Sønnen, som sad uden at forandre en Mine og stirred ende frem for sig.

»Aa nei — itte mange!« svared han omsider, — han fik en afbrukken Kridtpibe frem af Vestelommen, tog op Tobak og karved.

»Aanei — itte mange!« gjentog han.

Da skjønte jeg, at han vilde fortælle.

»Det var vel ikke stort, Du var med heller Du den Gangen?« siger jeg.

Juven svarer ikke. Jeg har rørt ved den rette Streng.

»Han fôr her naa han Kaften *Gram*,« siger han omsider.

»Han hadde me Fløitingen i Elven her, ser Du!« fortsetter han, han damper sterkt paa sin Pibe.

»Var det den Kaptein Gram, som var med Asbjørnsen paa Holeia?« spørger jeg.

»Ja, den var det!« Svaret kom kort og bestemt.

»Den Gangen Asbjørnsen skjød den digre Tiuren?«

»Ja, netop den Gaangen!« Juven ser atter paa Sønnen. Men denne sidder som før.

»Er Du sikker paa det?« Jeg spør tvilende.

»Ja, det er je sikker paa. Han Pær Sandaaker*) var med au den Gaangen.«

*) Kjænt fra Asbjørnsens Fortelling: En Tiurjagt i Holeia.

»Per Sandaker? Var han herfra?»

»Ja, han var fraa Soknedalom,« siger han endelig.

»Han kom tur en Gard, som hete Sandaaker tæt uta Haukedalsgarden.«

»Lever han endnu?»

Juven ser paa mig.

»Nei, han lever itte,« svarer han stilt. »Han døe i naaen aa halvtreds, saa vidt je minnes.«

»Kjendte Du ham?»

»Nei, itte stort; men Far min, Gammeljuven døm kaldte, han kjendte'n.«

Jeg lader der blive en liden Pause, hvori vi alle tre ivrigt damper af vore Piber. Saa spøger jeg medét ligefrem:

»Kom aldrig Asbjørnsen her opover til Soknedalen?»

Juven svarer strax og bestemt:

»Nei, itte det je vet.«

»Hm!« Jeg stirrer hen for mig.

»At han ikke fulgte med Kaptein Gram! — Det var underligt.«

Der for et lyst Smil over Juvens Ansigt i Halvmørket.

»Han var før tong paa Fotom,« sagde han lunt.

»Det er slig slemt Bjønnlønne heroppi Bygden,« føied han til, ligesom undskyldende.

Jeg maatte smile. Jeg syntes, jeg saa den bredfaldne Eventyrkonge bevæge sig tungt og gemytligt gjennem Skogene som et af sine egne Trolde paa Vandring.

»Det var en svært diger Tiur, han skjød den Gang paa Holeia,« sagde jeg muntert.

Juven tømte Koppen.

»Ja, dom var stygstore Faulan den Tia,« sagde han og smaalo. »Aa større blei dom, etterat dom var skøtne,« lagde han til; han stak Piben i Lommen og tog en brugt Bus frem.

»Han var vel svært til Skytter han Pær Sandaaker, siden Asbjørnsen havde ham med?» spør jeg.

Juven reiste sig.

»Aa han var itte værst — saa paa Faul, som sat still; — ja, han har da skøte Bjønn au! Elles saa var det naa dem, som var likere den Tia,« svarer han — han lægger Bussen ind paa Plads i Munden.

»Hvem da?»

»Aa — det var mange det! 'n Endre Haugen — ja, han var naa den ældste ta dom, je mindes; han skaut Bjønn i Fjellet om Hausten paa Bærgangen*); en Gang skaut'n fem Bjønner paa ei Veke og en Dag; samme Kar skaut paa ein Gaang fem Tiurer i eit Tre, neafraa og opover; — ja, Folk mente det, han kunde trolle, saa grepa Skytter var han, han

Gammel-Endre Haugen!«

»Det var svært!«

»Ja, han Endre han var værre; det er sikkert det! En Gaang, han og 'n Pær Hagaen gik paa Bjønn i Bukollfjellet, skaut 'n Endre først aa traf Bjønner, saa han satte op; han Pær Hagaen sprang fram aa skaut han au, men traf itte. Saa blei'n staaenes aa skrike:

»Bjønn tar mei!«

Han var daarlig, ser Du, i Føtom; for om Hausten hadde'n vorte laarbiten og dugde itte stort.

»Jei ser det,« sa'n Endre, aa saa ladde han Børsa si saa svint — dom brukte Mundladning den Tia — atte han skaut Bjønn, just som'n rauk paa'n Pær Hagaen.«

— — Det var ledet langt paa Kveld; jeg skjønnte paa den gamle graa Kone, som gik ud og ind at Sengetid var inde.

»Var der andre Gammelskyttere paa den Tiden?» spurgte jeg og reiste mig.

»Ja, det var da fleir,« siger Juven; han reiser sig han ogsaa.

»Vi hadde en, som hed Gammelhaugen; — det var han, som var med Kaften Gram aa hadde Bikjene has. Han var den frakeste ta døm alle.«

»Jeg faar kanskje høre om ham en anden Gang da, Juven?» sagde jeg — »det blir sent ikveld.«

»Ja, det kan Du nok.« Han fulgte til Døren. Ola Juvet og jeg fik Ranslerne paa; for vi skulde til Ruudgaarden, hvor Kveldsmad og gode Senge ventet os.

*

Ude i Døren tog vi Farvel; men den Gamle fulgte os ud. Det var ligesom han havde faaet Munden paa Glid nu og nødig vilde slippe.

»Agt dø for Trollskap da,« sagde han smilende — han stod nu midt ude paa Pladsen, hvor Sommernattens lyse Skjær graaned mellem de svarte Skoger og Duren af Fossen klang dovere og mere dæmpet end ved Dag.

»Fins her Trolde da?» Jeg snudde mig.

Den gamle kom nærmere.

»Je har itte set døm,« siger han hemmelighedsfuldt. »Men naaa Hulder aa naaen Smaafant skal ha føre her i gammel Tid. Far min, Gammel-Juven døm kaldte, slos med Tomten her ei Jonsoknat aa vart kasta langt nei Lia en Kveld, han gik aat Sæteren. Det var endda like opme Brurskobakken her, strast føre Du kjem aat Helvete.«

»Brurskobakken? Helvete? Jeg gjentog uvilkaarlig Ordene.

*) Bjørnen spiser bær om Høsten.

»Ja, — Brurskobakken kaller døm en; for der har Huldra synt sei i gammel Tid. Saa var det engang, det kom et Brurfølge fraa Strømsodbygden, aa just som døm kom aat di Bakkøm, fekk døm baade sjaa aa høre Huldra. Brura vart saa rædd, at a mista Skoen sin — derfor kaller døm den Bakken Brurskobakken. Men der, Huldra sat framve Veien, er det en stor Søkk i Steinen. Det kan Du sjæl sjaa — like opmed Juvet her.« Han pekte bagover med Tommelfingeren.

»Ja; men Helvete?«

»Vi kaller det Helvete en Plads opme Juvet her. Først kommer Du aat Vesle-Helvete — der gaar det endda an aa kommaa fram; men saa kommer Du aat store Helvete, og der er det værre. Og der var det, Smaafanten kom og togs med Far min.«

»Maatte han saa snu?«

»Nei, — han kræk sei oover Lia at, aa gla var han, da han kom øvst paa Glabakke; men han vart halt over ei Veke ta det Slagsmaalet.«

»Glabakke? Hvorfor kaldes den saa?«

Juven smaalo.

»Aa Du er vel altis gla Du au, nær Du kommer øvst i en lang Bakke,« sagde han lunt. «Elles har vi naa en Slaat, døm kaller Glabakkeslaaten,« føied han til. Og mens vi gik langsomt ned over Veien i Kveldsdunkelheden og stansed ved Veiskillet for at tage det sidste Farvel, fortalte Juven om Spillemanden og Eventyrfortælleren Ola Kleven, en Krylling*), at han en Kveld, da han var kommen fra Dans, lagde sig i Skogen ved Glabakke, og da han just skulde til at sovne, hørte han slig rar Slaat, aa denne Slaatten sveiv sig slig ind i Sjæla paa'n, at han kunde den Tone for Tone Dagen efter. Den Slaatten, som gik der i Bygden længe efter, at Ola Kleven var død, kaldte de for Glabakkeslaatten.«

»Var han flink Spillemand den Ola Kleven?« spurte jeg til Afsked.

»Hoi! Ja, han var styggflink,« sagde Juven betagen; »han spelte baade for Ola Bull aa Møllar-gutten!«

Nede ved det store Furutræ ved Veiskillet gik vi endelig hver vor Vei, vi tildals og Juven langsomt hjemover.

*

Et Stykke Vei nedenfor Juvet, paa Veistykket mellem Langvandet og den store Gaard Ruud ligger paa venstre Side, naar man gaar nedover, en gammel Husmandsplads. Husene er graa og solslidte, Hafællen mørken. Men længere nedenfor i Bakken, paa høire Haand, hvor Fossedur høres, skimter man Taget af et nyt Hus lige ved Stupet.

Hidind var det, jeg næste Kveld søgte under Styrtregn og Tordenskrald; thi herinde skulde han idag sidde, Juven, ved sit Arbeide, paa samme Vis, som de gamle Kværnkaller sad, Dag efter Dag, Uge efter Uge borti de øde Skogsmarker ved Kværnene Høst og Vaar.

Jeg traadte ind, gik over løse Planker og Bord, som endnu laa igjen fra Husets Opførelse, frem til Døren, tog varsomt i Laasen og vred den om.

Døren gav efter med et gissent Knirk (det nye Træ havde slaaet sig i Fugtigheden), og da jeg havde aabnet den halvt, stansed den mod Gulvet.

En gammel Skikkelse sad bøiet over noget, da jeg kom ind. Et Lys brændte paa Bordet.

Den gamle Mand saa op fra det, han holdt paa med. Det var Juven.

Jeg gik stille borttil og blev staaende og se paa.

»Godkveld Juven — og signe Arbeidet!«

Han saa op en Gang til og saa atter ned paa det, han holdt paa med.

»Aa — Tak,« sa' han.

»Det er itte rart Arbe,« føied han til.

Han var øiensynlig ikke i Humør.

Regnskuren slog mod Tag og Vægg; Lyset brandt dovt i Dunkelheden.

Men ved Siden af Fosseduren derudefra hørtes i Rummet en mystisk svirrende, sugende, farlig Lyd af ukjendt Art, og af og til, som Juven flytted Fingrene, slog en gulblaa Funke som et Blink af en Sankte-Hans-Orm op i Skumringen.

»Hvad er det, du gjør her da, Juven?« spørger jeg.

Juven ser op, sørgmodig.

»Je styrer Krafta,« siger han saart.

»Det er itte rart Arbe — for en Skogsmand,« føier han igjen til. Han er tydeligvis yderst misfornøiet.

Jeg stod nu lige fremved og forstod det hele.

Midt inde i Fossen, hvor Nøkken før slog Laat og hvor Huldra i gammel Tid stod bag de duggede Orebuske og lyed, svirred nu en moderne Turbine, og der hvor i det gamle Hus Kværnstenene mol med Larm og grovt Dunder, mens det graa, jernbeslagne Kværnhjul stærkt og besindigt drev i Fossedur, der leverte en Dynamo sit stille, mægtige Arbeide, klogt og fantasiløst, saa en bare hørte som en lav Hviskan og Strygen og af og til saa en fremmed farlig Funke, der blev borte ligesaa fort, som den kom.

Thi her havde den driftige Eier af Gaarden Ruud anlagt sit Elektricitetsverk, der gav hele hans store Anlæg dernede i Gaarden Drivkraft og Lys, baade i

Hovedbygning, paa Stald og i Laave.

Og denne »Krafta« sad gamle Juven, Skogsmanden, Æventyrskytten, fuld af al gammel Tids Sagn og Fortælling, og passed Dag efter Dag, ensom mellem de nye, friske Vægge.

»Hvad er det?« Jeg pegte.

»Det er Dynamoen eller Dynamitten eller aa døm kaller det« sagde Juven. »Det er den, som gjør Krafta,« føied han til. »Ja, aassaa Turbinen da,« retter han det øieblikkelig og peger med Hodet bagover Skulderen halvt mod Fossen.

Jeg smiler.

»Du liker nok ikke dette, Juven,« siger jeg høit.

Juven flytter igjen noget med Fingrene.

»Aa — en faar vel like det,« siger han. »Skjønt det er vel næsten farli au!« Der slaar et Par Funker, og han ser forsiktig rundt sig.

Jeg gaar lige hen og slaar ham lindt paa Skulderen.

»Blaas i Dynamitten Du Juven og lad mig heller faa høre noget fra selveste Skogen,« siger Jeg.

Juven smaaler, men fortsætter med sit Arbeide. Ser af og til bort paa mig.

»Bare je faar Krafta jemn,« siger han lunt.

Det er en Stund stille. En hører bare Verkets fine, hvislende Arbeide i Rummet, Duren af Fossen udenfor og den aftagende Regnskurs stødvise Slag mod Ruden.

*

Om en Stund reiser Juven sig.

»Naa er ho jemn,« siger han, og hans Ansigt er lysere end før.

»Faens Magt, ser Du,« siger han lunt; han kommer bortover mod Døren og faar en Stol frem.

Jeg sætter mig. Han drar sin egen Stol frem til Bordet og slaar sig ned der.

»Det blir snart før mikkje*) taa sa nie naa,« siger han og tænder Piben ved Lyset.

Jeg svarer ikke.

»Vi holdt paa med Gammelhaugen, Du ved,« sagde jeg afgjørende.

Juven lo.

»Alt ska naa Du veta,« siger han.

»Hvor bodde han henne?« spørger jeg for at faa Kværnen igang og Dynamoen til at arbeide.

Juven klør sig i Hodet.

»Jo, det skal jei sie dei,« siger han. Han slaar Benene ikors, støtter Albuen paa det ene Knæ, holder

*) Mykky. Soknedølen udtaler y som i ligesom Solungen og flere andre norske Bygdelag.

Armen ret op fra Knæet og Snadden i lukket Haand med Mundstykket ned mod mig, mest som en Pegepinde.

»Han Per Sandaaker, Du veit, hadde en Son, som het Ole. Denne Ole kjøfte Haugen ta gamle Endre Haugen — Pladsen ligger endda nordst i Brekkebygden. Taa hønøm kjøfte 'n *Ola Erikson* Pladsen. Denne Ola Erikson kom taa Sletaaker eller Grøn-vold i Soknedalen. Han var det, vi kaldte Gammelhaugen, aa han var det, som hadde Bikjene has Kaf-ten Gram. Ja, for det var 'n Gram, som føst brukte Laushund*) her paa disse Traktøm, disse *graae* Finnebikjen, Du vet.«

Juven spytted og gav mig Tid til at fordøie disse Oplysninger.

»Hvad Slags Hunde brugte de før heroppe?« spurgte jeg — jeg havde faaet en Notisebog frem.

Juven skotted bort paa Papiret. Han stansed lidt, men tog sig i det og fortsatte:

»Aa, det føste je kan minnes hadde døm ingen Hunn. Døm brugte Drev baade paa Bjønn aa Ælj. Men saa fekk døm et Par tur Østerdaløm. Døm var *brone* aa var Lurhund**), vi kaller. Men mest skõt døm for Drev. Far min, Gammel-Juven, skaut den føste Æljen i Lunner etter Graabentia.«

Det er med en vis Stolthed, Juven fører Samtalen ind paa Elgeskytteriet; thi han er, det fik jeg siden vide, kjendt som en af Soknedalens bedste Elgeskyttere af det gamle Kuld. Dobbelt forsmædeligt maate det derfor kjendes at sidde der og passe »Krafta« i et nyt Træhus for en slig gammel Skogshøvding.

»Hvordan saa han ud denne Gammelhaugen?« spurgte jeg; jeg lukkede Bogen igjen.

Juven saa tilfreds paa, at Bogen forsvandt.

»Han var liten aa kruggete me diger Kroknasa aa mest itnaa Skjægg. Børse hadde 'n me sei støt; ja, døm sa'e, han itte kunne *gaa* uta Børse aa at'n hadde a me sei paa sjølve Vechlhuse***).«

Men gaa i Skogen, det kunne 'n aa fryse gjor'n aldrig.

Om vaaren på Tiurleiken klara han sei, bære han hadde Nasavarmen; om Skrotten laag borti Snøhaugen, bridde han sei itte døfta om.«

Juven reiste sig og gik hen for at kontrollere »Krafta«, hvor det igjen havde begynt at slaa Funker. Kom saa atter hen og slog sig ned ved Bordet.

»Denne Gammelhaugen brugte længe ei lita svart Bikje — »Spellop« trur je a hete — den brugte 'n baade paa Bjønn aa paa Ælj; aa paa Fuggel aa

*) Elghund, der giver Standlos.

) Elghund, der tier. *) W. C.

Hara. Ho dreiv Haran hele halve Timen, aa de var mii den Tia. Aa frakere Kar tel aa lokke Føsterlok om Hausten enn hann Gammelhaugen det fanns itte i heile Soknedaløm. Det kan Du trygt skrive op. For det var ingen andre, som kunne det,« føier han til med ubeskriveligt Humor i sit Ansigt.

Jeg tager mere end gjerne Bogen frem. Det er en Stund ganske stille.

Saa begynder Juven at smaale ganske lunt og jævnt, ryster paa Hodet og ler igjen.

»Slik, som han flau i Skogøm den Gammelhaugen,« bryder han ud. »Aller blei 'n trøt, aa det sa'n sjøl kom ta det, at han aat Graut aa Mjlk etter at han hadde eti sei mæt paa Øsjemat aa Kaffe først om Maarran. Det ska væra bra det, seier døm.« Juven ser paa mig opmuntrende; jeg drar paa Smilet, mens jeg skriver.

»Flau'n itte fraa'm Pær Sandaaker paa ei Jagt etter Bjønn i Strømsaabigden i Fløværingsmarka; han tok at Bjønn paa Sprangen au skaut'n ma'n sprang; men han Pær Sandaaker sat att paa ein Stein aa graat, før det han itte aarka følge me. Det er Gudsens Sanning det!«

»Ja, for'n Pær var tynger bak han ser Du,« fremkom han med som en oplysende og undskyldende Bemerkning.

»Skjød de Bjørn i Hi den Gangen — paa Ringing?«

»Ja. Døm gjorde da det. Men da maatte døm væra ute tili paa Vaaren; før vi har et gammelt Ord om, at Bjønn gaar tur Hi saa omkring Slutten ta Marsi Maane.« Og Juven citerte i syngende Tone:

»Marimessdag*) gaar Bjønn tur Hi;
Hellemessdag**) saa gaar han i;
Olsokdag***) sætter Skyr Lag,
og det skal vare til — Dommedag!«

»Det var længe,« sagde jeg.

Juven saa op. »Ja, det var nok itte Dommedag,« sagde han lunt; »men jeg har glemt Slutten,« sagde han endnu lunere. »Je blir gammal naa!« Det sidste kom som et Suk.

Og atter gaar der Kveldstilhed gjennem Rummet, mens Juven undersøger »Krafta« for sidste Gang den Kveld; thi ved Ellevetiden skal den slaaes af efter Ordre fra Gaarden.

*

»Har du aldrig hørt gjeti noget Skrømt her i Soknedalen i din Tid?« Jeg spørger nu ligefrem og fortrolig.

*) 25de Marts. **) Alle Helgensdag. ***) 29de Juli.

»Aa jo — gjiti det har je hørd, men aldrig set naae.« Han tar luen af, men sætter den strax paa igjen. »Han Johannes Rampen traf tel aa sjaa naae opme Søbølsæteren en Gang han laa der paa Tømmerhogst.

Gammelhaugen og en de kaldte Jest Baardsen fraa Flaa (itte den, som var saa svær tel aa stæla) laag inde i Sætra; han Johannes Rampen aa han Ole Haugen, Veslehaugen dom kaldte og Søn ta Gammelhaugen, laag ti Liua paa Volden. Han Ola Paalsbraataaen var au me, saa det var nok taa døm, som hørde det.

Saa tili paa Maaraan beginte det aa rope:

»Naa ska dø op!« ropte det.

»Ja!« svart'n Veslehaugen. Han trudde det var Farsin, søm ropte.

Ret søm døm laag, ropte det att:

»Naa ska dø op!«

Sligt ropte det tri Gaanger.

»Kjære aa ska'n Far oppe saa tili, sa Veslehaugen. For det var rent mørkt. »Vi lit staa op lel,« sa han. Ja, døm sto op og gik ind aat Gammelhaugen i Sætera.

Men der sov døm alle ihop. Aa Gammelhaugen vart rent sint, da døm vekjte'n saa tili. For sova det kunne'n den Karen aa det telgagns.

Aa detta var det tre Mann som hørde.

Det gik stødt om Nætterne der, naar døm laag aa sov, aa slog i Liuvæggen. Men naar døm gik ut me Ljøs, var det itte Spor aa sjaa, endda Nysnøen laag tjuk kring Liua.«

Juven reiste sig, gik hen og slog »Krafta« af. For Klokken var bleven elleve.

»Andet Skrømt har du ikke hørt om?« spørger jeg, idet vi staar i Døren for at gaa.

Juven ryster paa Hodet. Saa blæser han Lyset ud.

»Jo, han Ola Sjaaheim hørde Gauken gala midt paa Vinternatten paa Lindelimarken i Vinter paa Tømmerhogst,« siger han og drar Døren i efter sig.

Vi er komne ut i det fri. Regnen er stilnet; men det smaaduscher endda. Der staar graa Taage over Skogene.

»Det var vel en Ølgauk det?« siger jeg.

Juven ler.

»Nei, itte det lel,« svarer han bestemt. »For Sjaaheimen var Ordensmand,« føier han til.

»Det er jeg og — for jeg har ingen Dram at by dig ikveld,« siger jeg og rækker ham Haanden til Farvel.

»Aa, det faar væra like væl,« svarer han.

»Ja, Godnat da!«

»Go—nat!«

Jeg ser hans sortnende Skygge svinde opover Veien. Og som jeg gaar nedover og skimter de hvidnende Stolper af Elektricitetsledningen i den svarte Skog, kjender jeg det næsten som en Tyngde og en Sorg, at nu omsættes Naturens vældige Kræfter, der fordem fyldte Skogene med Sagn og Eventyr, til

Nyttens Drivkraft i moderne Kulturs Tjeneste, mens Æventyrgubberne fra Skogens enkle, dulgte Liv sidder med krokete Finger over Dynamomaskiner og andet Aandens fine Arbeide, som de kun lidet forstaar.

FRA EN TUR PAA KROKKLEIVEN – RINGERIKE 1905

Af Dagmar Line Tveto.

Vi var to unge Piger. Riktig gode og uadskillelige Veninder. — Det led ut paa Sommeren og vi begyndte at blive kjede af Bylivets Larm, Støv og Hede. Saa holdt vi «Generalforsamling» vi to, og besluttede saa at tage en Tur til Krokkleiven.

Krokkleiven er bekjendt for at være en vakker og naturskøn Egn, og vi glædede os umaadelig til Turen. Det var tidligt en Morgen vi drog afgaarde. Luften var trykkende hed, endskjønt det hadde regnet om Natten. Vi tog med Jernbanen til Lunder Station paa Hadeland. Det var ikke mere end to Timers Reise, men da vi kom did saa styrtregnet det. Vi tabte dog ikke Modet for det, men trøstet os med, at om det var aldrig saa galt, saa var det dog godt for noget — det blev ikke saa hedt at gaa. Saa gikk vi trøstig videre, og da vi hadde gaaet en Stund saa fik vi rigtig fint Veir. Vi gik nu op over Hadeland og der var det særdeles vakkert. Alt vidnede om Velstand, store velstelte Bondegaarde og veldyrkede Agre og Enge. Det duftede fra Blomsterne, fra Gran og Furu, Fuglene sang, og vi syntes rent, vi blev bedre Mennesker der ude i Guds frie Natur.

Vi gik forbi Randsfjord, og fortsatte videre op over Landeveien. Da vi hadde gaaet baade længe og vel, saa spurgte vi en gammel Mand om vi snart kom til en af Ringeriksbygderne.

«Ser De den Skoven derborte,» sagde han, og pegte paa en Aasryg, som vi kunde se det blaane af i det fjerne. «Naar De kommer igjennem den, saa er De paa Ringerike.»

Vi gik og vi gik, og omsider naaede vi da frem til denne Skov, og igjennem den kom vi ogsaa. Saa var vi paa Ringerike, og der stoppede vi nogle Dage, for at hvile os ud og bese os. Paa Tilbage-

veien gik vi gjennem hele Haugsbygden, Norderhov og Hole. Vi var inde i Norderhovs Kirke, og saa paa Anna Koldbjørnsdatter, hvis Lig er balsameret og opbevaret i Kirkens Kjelder. Det er omkring 200 Aar siden denne snartenkte og fædrelandskjærlige Kvinde levede.

Paa Ringerike er der en storslagen, lys og venlig Natur. Og da vi kom paa Krokkleiven — ja da blev vi rent betaget.

Vi hadde Udsigt over Tyri, Holst og Stensfjorden. Det var et Syn som jeg sent eller aldrig vil glemme. Store, lyse Sletter, gyldne Agre, mørk Granskov og lys Bjerkeskov. Og igjennem dette maleriske Landskab, bugtede Fjordene sig, blaa og skinnende. Da vi hadde mættet vore Øine, saa begynte vi vor Vandring gjennem Krokskoven.

Det var saa stille i Skoven. Kun af og til afbrødes Stilheden af en Storfugls Skrig eller af Smaafuglenes Kvidren.

De mægtige Træer strakte sig tause og alvorlige op imod den blaa Himmel. Det var, som vilde de mane ensomme Vandrere, til en høiere og ædlere Stræben, og Hverdagslivets Prosa forsvandt lidt efter lidt for denne store og herlige Naturs Paavirkning, — thi bagom Naturen kan en næsten skimte den store Mester selv.

Da vi endelig naaede ut af Skoven, fortsatte vi den slagne Landevei gjennem Lammedal og hele Bærum. Saa tog vi med Jernbane et lidet Stykke ind til Kristiania. Da vi endelig kom hjem igjen, var det ikke frit for andet end vi var lidt trøtte. Men vi syntes dog, at vi hadde haft en deilig Tur, og upaaklagelige «Undersaatter».

HVA VÅRE GÅRDSNAV KAN FORTELLE

AV TORBJØRN SLÄTTO

De som interesserer seg for mellomalderens gårds- historie har fått mye godt stoff i heftet Ringerike gjennom de siste par tiår. Søker man lenger tilbake i tiden, så ebber det ut med de skrevne kilder. Det blir da vesentlig oldfunnene og stedsnavnene som kan gi oss visse glimt av våre forfedres liv og virke.

Jordfundne våpen, bruksting og smykker fortel- ler oss at Ringerike har hatt en rik oldtid. Bråten- Veien-funnene fra det 1. århundre og Setrang-fun- net fra 4. århundre e. Kr. hører til de rikeste på østlandet. Det som forskerne har publisert om disse ting, er til dels vanskelig tilgjengelig for menig- mann. Man savner en samlet framstilling fra old- tidens Ringerike, slik dr. Sigurd Grieg har foretatt i «Hadelands eldste bosettingshistorie».

Om våre gårdsnavn er det sagt at de er en skatt for vitenskapen og en rikdom for vårt folk. Man har vel også lov å si at de er utrolig godt bevart gjennom flere hundre års fremmedgjøring når det gjelder den skriftlige form. Da Stortinget i 1863 vedtok revisjon av matrikkelen, ville det samtidig få bort de unorske skriftformer i de norske gårds- navn. I den hensikt fikk prof. Oluf Rygh i oppdrag å skaffe opplysninger om gamle navneformer for hver eneste gård i landet, likeså om den daglige uttale, for på det grunnlag å fastsette et riktigere navn. Det var et kjempearbeide Rygh påtok seg, og andre etter hans død. I 1886 var arbeidet ferdig og det blev et kildemateriale uten sidestykke. Det er senere forsket mye på dette stoff. Man har bl.a. kunnet *tidfeste grupper* av gårdsnavn. Av de sam- mensatte navn er de med endelsen *stad* fra vikinge- tiden, de på *land* og *heim* noen hundreår eldre og *vin*-navn eldst. Man er etterhvert kommet fram til at heller ikke disse siste er eldre enn vår tidsregning. Men den aller eldste gruppen er de korte natur- navn, i ubestemt form.

De var store de eldste gårdene. Det var stor- familier som kom og ringet inn sitt livsrom eller «vald». De regnet seg av haulds ætt, disse fami-

liene, forsvarte sjøl sin eiendom, dyrket sine guder på en haug ved gården og var sjølforsynt med alt, unntatt salt. Den senere kolonisering foregikk så mest ved oppdeling innen familien.

Om en skulle driste seg til å ta for seg gårdene på Røysetangen og forsøke å ordne dem i større og eldre enheter, er det klart at det er plass til mange «gårdsvald» her. Det er også på det rene at hele tangen var ryddet og bebyggt relativt tid- lig, alt ved vikingetidens slutt. For det er bare få og små gårder her som er yngre enn vikingetiden, vesentlig rud-gårder som er fra mellomalderen.

Vi har 3 stad-gårder, Fjelstad, Hundstad og Svarstad, 1 land-gård, Helgeland og 1 heim-gård, Stadum. Av vin-gårder finner vi 3, nemlig Ullern, Dæli (Dalvin) og Frøysvin som er det eldste nav- net på Frøyshov (Frøshaug). Den navneskikken å la fradelte gårder beholde hovedbølets navn hører seinere tider til enn vi behandler her.

For å gå over til de gårder som er eldre enn de nevnte, høver det godt å begynne med *By* som har en dominerende beliggenhet på østskråningen. Nav- net var i eldre tid *Byr* som betyr gård eller bo- sted. En annen form for samme ordet var *Bær* som er blitt til *Bø*. Den gamle navneformen går frem- deles igjen i sammensetninger som *Byregårda* og *Byrmoen*. Det er klart at en eiendom som ikke tren- ger annet navn enn «gården» har vært den første i grenda.

Etter sitt navn burde også *Berg* være en opprin- nelig gård, men beliggenhet og størrelse taler imot. Gården lå øde i etpar hundreår etter svartedauen og var nyryddet i 1616. Det er naturlig å anta at både *Berg* og *Fjelstad* har hørt under *By* og er ut- skilt derfra.

Noen hundre meter nord for *By* ligger *Frøyhov* (Frøshaug) som var gudinnen *Frøyas* hov. Av den grunn vil vel de fleste tenke seg at den er blant de aller eldste. I virkeligheten er ikke hov-navn eldre enn fra 700—800 e.Kr., altså i alder omtrent som

land-navn. Det er mest sannsynlig at gården er utskilt fra *Mo* som ligger like ved, kanskje i forbindelse med opprettelsen av hovet. Egentlig er vel avstanden mellom *Mo* og *By* mindre enn vanlig for slike opprinnelige gårder. Men det er vanskelig å finne noe som kan tyde på at *Mo* på noen måte har vært underordnet *By*. Allikevel kan det se ut som *Mos-bøndene* senere har funnet det litt trangt. Alt før 1300 hadde de england ut i Hunstadbakken, og etter svartedauen tok de hånd om en øgard derute, *Mosødegård*, som fremdeles har skyld unna *Mo*.

Videre nordover kommer vi til *Hole*, kirkested og prestegård. Navnet kommer av «holl», rundaktig høyde. Vi må anta at *Hole* var en alminnelig odelsgård, inntil kirke ble bygget på dens grunn. Før stenkirken kan det ha stått en liten trekirke her, som så ofte var tilfelle. At de første kristne kirke *alltid* ble bygget på hovenes grunn er en forlatt oppfatning. Det er rimeligere å gjette på at gården sto eierløs akkurat da. Kanskje hadde eieren halsstarrig dyrket sine guder og derved forbrutt liv og eiendom, kanskje hadde han mistet den under den strid bøndene hadde med sin sambygding, Harald Hårdråde, dengang «ilden foreskrev ringerne en tvungen dom» slik Tjodolf fra *Kvina* kvad.

Helgeland er en betydelig gård. Det knytter seg gamle sagn til gården om kong Ring og hans ridebane, men det er ganske tvilsomt. Navnet skal bety helligland, i hvilket forhold er vanskelig å uttale seg om. *Helgeland* er trolig utskilt fra *Hole-gården*, i likhet med de andre eiendommer på samme side av veien *Libakke—Sorum*.

Vi svinger vestover i retning *Storelva* til *Hafnor*. De eldste navneformene *Hofnordum* og *Hofnordre* kunne tydes som «nordre hov». Men formen *Homnordom* som er omtrent samtidig, gjør det klart at det heller er en sammensetning med havn, hamnegang. «Men,» sier Rygh, «her er ingen havn. Gården ligger ved *Storelven*.» I virkeligheten må mye av *Hafnorgårdenes* areal sies å være godt skikket til å være «den nordre havn» og i tilfelle til den gården som ligger sønnenfor, nemlig *Froyshov*. Navneformen *Havnor* virker kunstig. Uttalen nå er mest *Hafnor*, i sammensetninger fremdeles *Hamnor*, f.eks. *Hamnorshagan*.

Som tidligere påvist har *Onsaker* hatt en bestemt funksjon under fruktbarhets-seremoniene ved *Frøys offersted*, og må også ha hørt under *Frøyshov*. Og da *Stadum* ligger mellom de sistnevnte gårder, er det vanskelig å tenke seg annet enn at også den har hørt til dette store gårdsvald på nordvestsiden av

Røyse. Navnet på gården var *Stadheim* i gammel tid. Ved tydningen av navnet er nevnt to betydninger av *stad* der man valgte «stedet hvor noen har fast bopel». I grunnen lignet det lite de gamle å sette et så intetsigende navn på en gård. Det var derfor ikke overraskende å finne en tredje betydning av *stad* som passet bedre (i Ryghs innledning til sitt store navneverk), nemlig *elvebakke*. Heimen ved *elvebakken*, det høver jo som hånd i hanske til gården her ute.

Gomnes, av det eldgamle mannsnavnet *Gumi* ligger dominerende til ut mot vestskråningen av tungen. Det var som kjent høvdingsete under borgerkrigene. Det naturlige ville være at *Dæli* opprinnelig har hørt sammen med *Gomnes*. Navnet kan tyde på at det har vært beite- eller eng-glenner oppover på nordsiden av *Brudalen* alt før gårdelingen. Dette forhold med en opplenn korngård som avdeler en mere sidlent med tyngre jord går igjen flere steder på *Røyse* tydeligst med *By / Berg* og *Hole / Helgeland*. Dr. Sigurd Grieg nevner det samme forhold fra *Hadeland*: I romertiden ville de bo høyt og solrikt, først i folkevandrings-tid tok de i bruk tungtdrevne gårder.

Prof. E. F. Halvorsen forteller at mange av gårdene her på vestsiden av *Røysetangen* drev ødegårder på *Tyristranden* etter svartedauen. Denne driften foregikk delvis til på 1700-tallet, og det burde finnes tradisjon om dette. En *Gomnesgård* drev seterdrift på *Pilterud* på *Østmodum* på denne tiden, så trafikken over fjorden var ikke liten på den tiden. Lengst sør på vestskråningen ligger *Rud* like vakkert til. Navnet og størrelsen vitner om en sekundær gård. Flere grunner taler for at den er avdelt fra *Fjell* som ligger midt oppå tungen. *Fjell* tilhørte kongen. Håkon V. Magnussøn overdro i 1370 hele gården til *Maria-alteret* i *Mariekirken* i *Oslo*, som var kongens egen høgendis-kirke. *Fjell* var også lenge kjent for sitt gamle tun med de mange hus.

Leine betyr nærmest liene, og fine jorder lå her i solhellingen. Alt før 1340 var det to av dem med samme navn. Hott har vel hørt til *Leine* fra først av.

Ute på neset med utsikt mot *Holsfjorden* og *Utstranden* har *Bønsnes* og *Svarstad* utgjort en fin enhet, inntil delingen fant sted engang i vikingetiden og på en slik måte at *Bønsnes* ble den minste del. Selv om kanskje *Frognøya* hørte *Bønsnes* til på den tiden, er det vanskelig å tenke seg at det materielle grunnlag var til stede for at gården kunne være sete for *Gudbrand Kula* og senere

kongsgård for hans svigersønn Sigurd Syr, slik en viss tradisjon sier. En del av denne tradisjon skyldes sikkert den ofte siterte visitasberetning fra bispen Jens Nielsson 23. febr. 1591: Bønnesnæs 2 gårde, så heder den ene, er kongens, står en kirke hos. Der siges Oluff at være født.

Enkelte har tillagt det siste avsnitt stor betydning, kanskje mer enn ett av de utallige Olavs-sagn fortjener. Kanskje man heller skulle prøve å finne ut hva det menes med uttalelsen om «Bønnesnæs, så heder den ene?» Hva hette så den andre? Svarstad kan det ikke være. Den var skilt ut 700 år tidligere. Den ene gården heter altså Bønnesnæs fordi det står et bønnehus der. Det kan ikke være noen fornuftigere forklaring på mysteriet enn at gården opprinnelig har hatt navnet *Nes*, men at den gårdparten hvor bønnehuset til pilgrimene ble reist etterhvert fikk navnet Bønnesnes. Siden blir navnet brukt om begge gårdene. Man hører ofte om navnforandringer ved slik bruk av gårdene, f.eks. de fleste prestegårdene.

De gjenstående tre gårder er det vanskelig å si noe sikkert om. Det er naturlig at *Ullern* og *Søhol* har utgjort en enhet, og like naturlig vil man vel anse den gamle skiløperguden Ulls offersted for å være den eldste. Søhol kunne man så likestille med gårder som Sørsum og Sønsteby som avlegger av en gård som ligger nordfor. Det er den hake ved dette at det mest naturlige tun for den opprinnelige gård ville være ved Søhol-toppen, likesom det vel ikke er noen «hol» på Ullersens grunn som motsykke til den søndre hol. En annen forklaring kunne være at hele området har vært under Bys vald, for her er det jo en tydelig hol. Det naturlige måtte da være at nordre Hundstad hørte til. En tredje mulighet er at gårdssamlingen, iberegnet Hundstad-gårdene opprinnelig har hatt navnet Hol, men har fått forleddet sø for å skille den fra Hole som jo er samme navnet i flertall.

Tabellen på side 29 skulle gi et inntrykk av størrelsesforhold mellom de nevnte gårder. Skattemanntallet fra 1624 høver best til direkte sammenligning med forholdene i førkristen tid. De andre tallene er tatt med for å vise litt av utviklingen etter 1624, uten krav på noen pinlig nøyaktighet. Det er et åpent spørsmål om man vil plassere Frognøya under Leine eller Bønnesnes.

Det hefter selvsagt endel usikkerhet ved de 9 gårdsvald vi nå er kommet fram til. Sikrere er det å påstå at på et bestemt tidspunkt i et av de første hundreår e. Kr. var det nettopp disse 9 gårder som sto på Røyse. Man kunne selvsagt gjette på et færre

antall gårder på et tidligere tidspunkt, men det har liten hensikt.

Halvdan Koht regner Ringerike og Romerike som de eldste landskaps-sammenslutninger på østlandet med opphav før år 500. Det må vel forutsette en viss lokal organisering på forhånd, og en slik hadde vi jo på Røyse med kultstedene på Ulle- ren og Frøysvin, hvor sikkert også lokale tingsaker ble avgjort. Etter Aleksander Bugges mening er ikke disse kultsteder i det fri eldre enn de vanlige vin-gårder, så vi kan altså gå ut ifra at de 9 gammelgårder før den tid drev sin gudedyrking utelukkende hjemme på gården.

Det er uråd å kunne si nøyaktig når disse eldste gårdene på Røyse ble bosatt. Gravfunn herfra er blant de eldste i de indre østlandsbygder, nemlig fra det 1. århundre, så yngre enn vår tidsregning kan de ikke være. Med sine lett forståelige navneformer kan de heller ikke være så mange hundreår eldre. Oldfunnene kan ikke gi noen sikker tidfesting for den enkelte gård. Når en gård som By ikke kan oppvise eldre funn enn fra det 4. eller 5. århundre, så betyr jo bare det at eldre spor etter menneskene der er gått tapt. Det rokker ikke ved den datering som navnetydningen gir.

Men vi må ikke tro de kom til det tomme jomfruelige land. Jegere og fiskere hadde streifet rundt på Ringerike i flere tusen år. Nesten 3 tusen år f. Kr. forsøkte jordbrukerne seg her. Hole er blitt regnet som «megalitt»-bygd, en av de få norske bygder hvor disse første jorddyrkere slo seg ned. De kjennetegnes ved de tynnakkede økser de lot etter seg. Men det kan ikke spores noen forbindelse fram til de nye jordbrukere i tiden etter bronsealderen.

Går en igjennom de gamle mellomalder-diplomer fra Ringerike, legger en merke til at de er datert på mange forskjellige gårder, slik det hævde i hvert enkelt tilfelle. Men ved 2 av gårdene er det føyd til *Stevnestad* og *Stefnubær* eller «rette stevnestedet». Det gjelder *Løken* i *Haug* og *Frøyshov* på Røyse. Det viser seg å være den vanlige betegnelse på mindre tingsteder på denne tid, men det er i grunnen ikke bare rent lokale saker som blir behandlet der. Mange stevnesteder fungerte som *gildestuer* for grenda. At det har vært slik også på Ringerike går fram av et diplom fra 1355 hvor *stevnestuen* på *Frøyshov* nevnes.

Som nevnt ble ikke de første kirker alltid bygd på hovenes grunn. Vår tids forskere setter et spørsmålstegn ved om det i det hele tatt ble bygd særskilte hovbygninger ved de mindre blotsteder i Nor-

Skattemanntall
fra 1624

	Skyld mark	Innmark korrigert	Lispund tunge = 1/20 skip pund
G.nr. 202 Mo	53 sk.m.		97,5 lisp.
G.nr. 203 Frøyhov	25 sk.m.		71 lisp.
	78 sk.m.	676 da.	168,5 lisp.
Libakke har jord og skyld unna Mo og Frøyhov.			
G.nr. 204 Fjelstad	31 sk.m.	323 da.	60 lisp.
G.nr. 205 By	57 sk.m.	490 da.	110 lisp.
G.nr. 206 Berg	9 sk.m.	110 da.	5 lisp.
	97 sk.m.	923 da.	175 lisp.
G.nr. 207 Ulleren	19 sk.m.	276 da.	40 lisp.
G.nr. 208 Søbol	34 sk.m.	323 da.	85 lisp.
G.nr. 209 Hundstad l.	18 sk.m.	222 da.	45 lisp.
G.nr. 210 Hundstad st.	15 sk.m.	150 da.	30 lisp.
Mosødeg.	4 sk.m.	75 da.	? lisp.
	90 sk.m.	1046 da.	200 lisp.
G.nr. 211 Svarstad	58 sk.m.	706 da.	91,5 lisp.
G.nr. 212 Bønsnes	38 sk.m.	285 da.	70 lisp.
	96 sk.m.	991 da.	161,5 lisp.
G.nr. 213 Frogøy	8 sk.m.	70 da.	10 lisp.
G.nr. 214 Leine, øv.	13 sk.m.	166 da.	40 lisp.
G.nr. 215 Leine, n. Hodt	26 sk.m.	484 da.	37,5 lisp.
	3 sk.m.	105 da.	? lisp.
	42 sk.m.	755 da.	77,5 lisp.
G.nr. 216 Rud	19 sk.m.	290 da.	27,5 lisp.
G.nr. 217 Fjell	51 sk.m.	680 da.	111 lisp.
	70 sk.m.	970 da.	138,5 lisp.
G.nr. 218 Gomnes	63 sk.m.	801 da.	137,5 lisp.
G.nr. 219 Dæli	36 sk.m.	346 da.	65 lisp.
	99 sk.m.	1147 da.	202,5 lisp.
G.nr. 220 Onsaker	20 sk.m.	270 da.	30 lisp.
G.nr. 221 Frøyshov	41 sk.m.	375 da.	100 lisp.
G.nr. 222 Stadum	39 sk.m.	390 da.	59,5 lisp.
G.nr. 223 Hafnor	31 sk.m.	375 da.	96 lisp.
	131 sk.m.	1410 da.	285,5 lisp.
G.nr. 224 Hole p.gd.	62 sk.m.	670 da.	? lisp.
G.nr. 225 Helgeland	63 sk.m.	345 da.	62,5 lisp.
	125 sk.m.	1015 da.	

G.nr. 226 Domholt, delvis ødegård, er gått inn i Hafnor og Helgeland.

den. Det nye som kommer inn ved overgangen til hov-tid blir da at det er *gildet etter* ofringen ved horget som flytter innomhus til gudens eller bygdehovdingens sal, som derved får hovnavn.

Når vi så senere hører at Frøyshov blir gildestue for herredet, kan man undres på om det har en sammenheng med gildet i hedensk tid. Har man savnet det hedenske etegildet og begersvingingen og fått til en kristen vri på det med prestens godkjenning? I Hardanger har man bevart de såkalte gildeskra, vedtekter for gildene. Det største var viet selveste St. Olav. Mindre, lokale gilder hadde navn etter mindre betydelige helgener. Kom de istedenfor Frøy og Ull? Presten kom med røkelse og skvettet vievann rundt omkring, slik goden hadde gjort med blodet tidligere. Nå ble det tømt skåler for helgenene istedenfor mot for for gudene, og fedrene ble minnet med skåler som før. Gildet var fredhelig, slik hovet hadde vært det. Før gildet ble det holdt stevne eller ting under åpen himmel som før blottingene.

Det kan virke overraskende at det er Frøyshov, og ikke By eller andre som trer fram som sentrum på Røyse i hedensk tid og i tidlig mellomalder. Senere har det vært på flyttefot til Gomnes, til By og til Libakke, men da for hele Hole-bygda. Det hender ofte at fremmede blander sammen de to hovnavn. Frøhaug, i matrikkelen Frøyshov, gammel form Frøyhofue, uttales i dagligtale Frøiju. Frøshaug, i matrikkelen Frøyshov, gamle former Frøysine og Frøyshofue uttales Frøise eller Frøisu.

Nevnes bør også en felles-gravplass fra folkevandringstiden med 21 graver og delvis med fotsten. Ved en merkelig skjebne er den Frøyshovgård, på hvis grunn gravplassen og antagelig også Frøys offersted ligger, blitt omdøpt til Syr i vår tid: Det har jo aldri vært noe gårdsnavn, men et nedsettende oppnavn på jorddyrkerkongen Sigurd Halvdanssøn, som var litt av en avviker blant tidens kampglade høvdinger.

Utvandringshistorie fra Ringerike

Litt om sagaskriveren

O. S. Johnson

AV SIGV. MJØR

Det er få ringerikinger som har kjennskap til at utvandrede ringerikinger i 1916 startet et Ringerikslag i Amerika. Samtidig startet de skrifet Samband med O. S. Johnson som redaktør.

Hjemmeværende ringerikinger startet Ringerike Ungdomslag i 1920, og 2 år seinere startet de skrifтет sitt som først hette Jul på Ringerike, og som sida fikk namnet Heftet Ringerike.

Entusiaster har bundet inn Heftet Ringerike. De jeg har sett har 3 bind. Gjennom åra er det blitt en verdifull samling ringeriksstoff, stoff som utvilsomt blir etterslekten til stor nytte.

Utflyttede ringerikinger har ved O. S. Johnson også samlet en god del ringeriksstoff. Det er samlet i 3 bind, og sjefsbibliotekar Helene Klemp har kommet over disse samlingene antikvarisk og har disse i ringerikssamlingene sine:

1. bind 1919 på 404 sider
2. bind 1921 på 440 sider
3. bind 1925 på 308 sider

og hertil kom et bind i 1920. Det heter nybyggerhistorie fra Spring Grove. Det er på 438 sider. Til sammen blir dette omkring 1600 sider.

Hvem var O. S. Johnson?

I 3. bind sier han: Af mangel paa andet Stof beretter jeg her om mit eget Livsløb.

Både mors- og farsætten stammer fra Hallingdal. Farfaren kom fra Aure i Strømsoddbygda. Der ble faren John Olsen født 1816. Fra Aure flyttet han til plassen Astridbråten tilhørende Øvre og Nedre Oppedgård. Her vokste O. S. Johnson opp sammen med 5 søsken under tarvelige kår. O. S. Johnson var født 13. januar 1843.

Som den eldste av barna måtte han tidlig ut i arbeidslivet, først som gjetergutt. Om vinteren var det å sørge for ved til brensel, dra hjem før til geitene og sauene og mose til kuene. Det var å vasse i djup snø med dårlige klær, utnytte alle krefter.

Omgangsskolen til omkring 1850.

Skolegangen dengang var svært enkel. På kjøkkenet var det et langt bord. Omkring det satt barna på lange krakker, og ved øverste enden satt læreren, han som representerte lærdommen. Det var en ung mann som hadde tatt på seg lærergjerningen for å slippe militærtjenesten.

Barna leste høyt hver i sin bok. Bare når noen av folkene på gården kom inn, kunne det stilne av litt. Den som leste høyest og flittigst, vant lærerens gunst.

Seinere fikk de en eldre lærer, en som ikke var for streng. Barna fikk gjøre hva de ville, og derfor lærte vi svært lite av ham, sier Johnson.

Endelig fikk vi en seminarist. Han kunne sikkert lært ungene mye, men han var altfor opptatt av skiløping. Å se oss skolegutter gjøre «snøkjerringer» fornøyet ham.

Et par vekers skole hver vinter var den skolegangen jeg fikk, sier Johnson, og det hendte at jeg måtte skofte skolen for å gjøre nyttigere arbeid hjemme. Mor var flink til å lese, legger han til, og det var av henne jeg fikk såpass kunnskaper at jeg slapp fram ved innskrivningen hos presten.

Faste skoler

I året 1850 tok lunderværingene tanken opp om å bygge fast skole. Kirkemoen skole ble ferdig 1853, og det var der vi fikk konfirmasjonsforberedelsen. Svært interessant forteller han om hvordan det den gangen var å gå for presten.

Første læreren ved Kirkemoen var Nils Nilsen, en omvankende fyr med gode evner. Sokneprest Lyder Brun satte han til å utdanne lærere, og blant kandidatene var bl.a. Nils Langbråten, Johannes Mokastet og Anders Olsen, 3 verdige representanter jeg finner vel omtalt i første Norderhovboka. Johannes Mokastet står det svært mye om. Som guttunge gikk han seg bort, og folk trodde han var bergtatt. Tordenskjoldklokka ble hentet opp til

Slettesetra og gutten ble funnet.

Nils Nilsen hadde en svakhet. Den var skyld i at han også tidligere var kommet i vanskeligheter. Også i Lunder skjedde det. Han drog over til Amerika. Der ble han funnet død på landeveien.

For O. S. Johnson ble det etter konfirmasjonen forskjellige jobber på gårdsbruk og i skogen.

Oppgangstid

Omkring 1872 ble det en veldig oppgangstid for skogeiere. Den fransk-tyske krigen var skyld i det.

O. S. Johnson var tross dårlig skolegang bedre til å skrive og regne enn de fleste. Færagens regnehefter hadde han skaffet seg, og Mokastet som den gangen var lærer i Strømsodd, tok han i privatundervisning, og det gjorde sitt til at Johnson var såpass til kar at han kunne mestre både hogst- og kjøreregnskaper.

Det ble en virksom tid som bestyrer for oppkjøpere. Ei tid prøvde han seg også som trelasthandler. Men det gikk med meg som så mange andre, sier han. Jeg spillete fallit.

1872 giftet Johnson seg og flyttet inn på egen gård, en del av Nordre Strømsodd. Fra Strømsodd flyttet familien til Søndre Åmot. Derfra flyttet familien til Berg i Haugsbygd. Der bodde Ole O. Hølen som var gift med søsteren til kona. Der skulle han arbeide for en del av gården han leide.

Den høsten kjøpte kaptein Færden og Rasmus Bergsund ei høypresse, og med den før Johnson og en hjemvendt amerikaner, Anton Olsen Gullerud, omkring på gårdene vinteren utover og presset høy for lita betaling. I hvilepausene fortalte amerikaneren om Amerika, og lysten til å emigrere vokste, men kona ville ikke på noen måte forlate Norge.

Amerikareisen

Under taushet ble det ordnet med avreisen for Johnson, Erik Haug og brorsønnen Johan Haug og Olavus Berg. Johnson tok en tur til Ådalen. På Hen st. løste han billett til Kristiania. Trist var det å reise over Hønefoss og se mot Haugsbygd. Der gikk kona og barna og ingenting visste. I Kristiania ble det sendt brev om hva som skjedde. Neste brev ble sendt fra Liverpool. Den videre beretningen om overfarten bekrefter hvilke strabaser det var i den tida å komme over til det forgyttede land. Det tok 15 døgn fra Liverpool.

Emigrantene møtte mange vanskeligheter. Det var ikke så lett å tjene penger der heller. Det ble farming om sommeren og tømmerhogst om vinteren.

1881 kunne han sende billett til familien. Da hadde han tinget hus, kjøpt ei ku og skaffet de nødvendige husholdningsgjenstander. En gjeld på 70 dollar hadde han da familien kom. Det ble tungt arbeide i ei grube. Seinere ble det igjen farming, og i 1890 ble det en større farm å bruke, men prisen på farmprodukter ble svært låge, og det var vanskelig å greie utgiftene, men ved arbeide, flid og sparsomhet lykkedes det familien å komme på fote.

Den første hjemturen.

O. S. Johnson hyste, som så mange andre, drømmen om å komme til fedrelandet en gang. Etter 28 år, i 1908, dro Johnson av sted. Det var Strømsoddbygda han ville se. En søster bodde i nærheten av fødestedet. Straks ilte jeg dit, sier han, men hva fikk jeg se? Barndomshjemmet mitt var tilvokst med bjørk, gran og furu. Av husene var det bare låven og vedskjulet igjen, men likevel, her dukket barndoms- og ungdomsminnene fram. Poeten våknet, og han skrev:

*Ja, minnene opprulles
når jeg forteller deg,
her stod min barndoms hytte
hvor jeg var glad og fri.
Her strevde min fader.
Min moder likeså.
for deres underholdning
for seg og sine små.*

*Men nu er alt forandret
det hus står ikke mer.
Min moder er i graven,
forstummet og til ler,
og søskenene adspredde
en her og en annen der,
alt som et fuglerede
der ramponert er.*

Det ble noen dager i fødebygda, og så gikk ferden over til Bergen og deretter til Trondheim, og beretningen om denne ferden gir visshet om at de historiske interesser for alvor er våknet. Reiseberetningen hans ble sikkert en rettesnor for andre ringerikinger på Norgesbesøk.

Fra Trondheim gikk turen over Røros gjennom Østerdalens skogstrekninger over Elverum til Hammar, med tur til de Sandvigske samlinger på Lillehammer, og derfra til Hønefoss.

Det mest severdige stedet, Rjukanfossen, måtte også besøkes, og fra Skien ble det Telemarkskanalen med de mange sluser opp til Dalen.

Den andre hjemturen

Et rikt minne ble turen i 1908, og så kom jubileumsåret 1914. Da ble det igjen Norgesbesøk, og nå var økonomien bedret, og det ble en reise med atskillig bedre komfort.

17. mai kom en full-lastet båt med norskamerikanere til Kristiania. Det var jubel i gatene og jubel i lufta, sier Johnson, og etter et par dager gikk ferden til hjembygda, og så ble det igjen en reise i Norges herlige natur til historiske steder sammen med kamerater. Det ble utflukter til de historiske steder på Ringerike, og det er lett å konstatere at O. S. Johnson nå ikke bare hadde lest Snorreboka. Han hadde også vært innom mange andre historiske kildeskrifter.

I en epilog til slutt forteller han om de store forandringer i seder og skikker. Bykulturen hadde satt preget sitt også på landsens folk med finere mat og kjøpeklær. Vi som har opplevd både første og andre verdenskrigen, vil lett kjenne oss igjen i betraktningene.

O. S. Johnson og innsatsen hans må beundres. En dyktig referent var han, og de mange årsmøtene i Ringerikslaget med lange medlemslister, om foredragsholdere og samvær som otte varte både 2 og 3 dager, minner i mangt og mye om referatene i protokollene til Ringerike Ungdomslag. Merkelig er det at det ikke har vært mer samarbeide mellom lagene.

O. S. Johnson beretter om mange ringerikinger som har svingt seg opp og blitt nyttige borgere i et nytt fedreland. Bøkene hans må kanskje fins bort-

gjømt og bortglømt på mange ringeriksloft. Det ville ikke forundre meg.

Noen spredte forsøk på å finne ut når O. S. Johnson døde har jeg gjort. Bare en eneste har spurt meg om jeg noen gang har kommet over stoff om O. S. Johnson, og det er Trygve Meisterlin på Sokna. Han veit hvor Astridbråten er, og han har spurt gamle folk om de husker O. S. Johnson, og det er det mange som gjør, men ingen har kunnet huske når han døde.

I registret for Heftet Ringerike, utarbeidet av Trond Bergsund, finner jeg at det fins trykte stykker av Johnson der.

I heftet for 1950/51 finnes: Utflyttere forteller. (Underjordiske m.m.)

I samme nummer: Utflyttere forteller (Glassverk i Ådalen, Listi, Vidalen m. m.

Utflyttede ringerikinger.

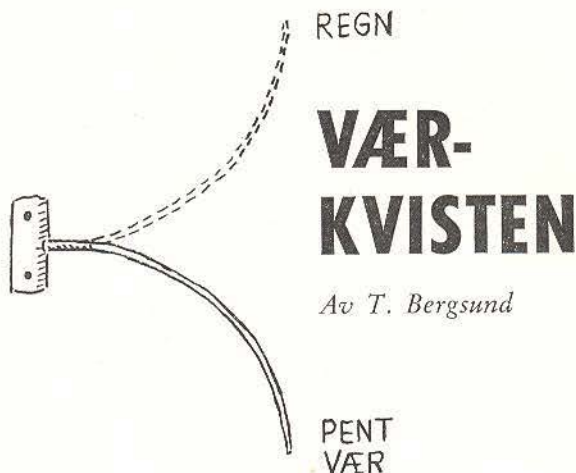
(Kirsti-Gudbrand m.fl.)

1958/59: Gammelt og nytt fra Ådalen.

Det kan neppe være forfatteren som var født i 1843 som har sendt inn dette stoffet. Det må være stoff tatt fra samlingene.

Det var høsten 1970 jeg for første gang stiftet bekjentskap med namnet O. S. Johnson. Hos fru Lovise Kristine Jørgensen på Rabba fikk jeg lånt 3. bind. Noen glimt fra denne samlingen ga jeg til Ringerikes Blad i oktober det året.

På Goplerud i Hedalen fins mange brev fra O. S. Johnson er det blitt meg fortalt. Et glimt fra disse vil kanskje gi et enda rikere bilde av mannen som har skrevet «Utvandringshistorien fra Ringerike».

Utenpå mange hus satt det i gamle dager et lite meteorologisk instrument som ble kalt værkvist.

Det var en 5—6 mm tykk og ca. 40 cm lang tørr grankvist, som sammen med en bit av stammen ble spikret opp på veggen slik at den kunne bevege seg fritt. Ble det godvær, bøyde kvisten seg nedover, og mot uvær gikk den til værs.

Værkvisten er i virkeligheten en riktig pålitelig fuktighetsmåler. Tenaren undre kvisten utvider seg mye mer enn den hvite veden på oversiden. Dette gjør at kvisten reagerer på ganske små forandringer i luftfuktigheten.

Værkvisten er en billig og god værvarsler som fortjente å komme opp på veggen igjen.

Jern
Bygningsartikler

Malerverer
Innredninger
Dører - Vinduer

Teglverksprodukter

Ring Bygg a.s
Filialer:
Honefoss Farvehandel
Modum Bygg

Ring Bygg a.s - Tlf. 22711 - 3501 Honefoss
Honefoss Farvehandel - Tlf. 21163 - 3501 Honefoss
Modum Bygg - Tlf. 857012 - 3370 Vikersund

A.S HØNEFOSS ØL- OG MINERALVANNDPOT

**FRYDENLUNDS BRYGGERI - A.S RINGNES BRYGGERI - A.S SCHOUS BRYGGERI
NORA FABRIKKER A.S**

**Distriktets
leverandør
av øl og
mineralvann**

Adresse:	HENSMOEN Rute 2037 3500 HØNEFOSS
Telefon:	31211